

Global Entrepreneurship Monitor

Latvijas ziņojums 2007

Olga Rastrigina

Projekta sponsors – TeliaSonera

TeliaSonera Institūts Rīgas Ekonomikas Augstskolā

TeliaSonera

LATVIAN FACTS
Market and Public Opinion Research

RIGAS EKONOMIKAS AUGSTSKOLA
STOCKHOLM SCHOOL OF ECONOMICS IN RIGA

UZNĒMĒJDARBĪBAS GLOBĀLAIS MONITORINGS

LATVIJAS ZIŅOJUMS 2007

Olga Rastrigina

Projekta Dalībnieki un Sadarbības Partneri:

TeliaSonera Institūts Rīgas Ekonomikas Augstskolā
Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju Centrs (BICEPS)
Latvijas Fakti

PRIEKŠVārds

Uzņēmējdarbības Globālais Monitorings (Global Entrepreneurship Monitor jeb GEM) ir nozīmīgs starptautisks pētniecības projekts, kura mērķis ir uzņēmējdarbības procesu izpēte un analīze visdažādākajās pasaules valstīs. 2007. gadā Latvija jau trešo reizi piedalījās GEM projektā. Šis pētījums ir Latvijas ziņojums, kas pamatojas uz datiem, speciāli iegūtiem GEM projektam Latvijā. Mēs uzskatām, ka Latvijas GEM bagātinās zināšanas un izpratni par faktoriem, kas ietekmē uzņēmējdarbības aktivitāti Latvijā.

Latvijas dalība GEM projektā nebūtu iespējama bez kompānijas TeliaSonera finansētā TeliaSonera Institūta Rīgas Ekonomikas Augstskolā dāsnā atbalsta.

Anders Paalzow
REA rektors

Alf Vanags
BICEPS direktors

SATURS

PAR AUTORU.....	6
PATEICĪBAS	6
GEM TERMINOLOĢIJA	6
KOPSAVILKUMS.....	7
1. IEVADS GEM UN TĀ DARBĪBĀ.....	8
2. UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES VĒRIENS LATVIJĀ.....	9
Uzņēmējdarbības aktivitāte	9
Uzņēmējdarbības ieceres	13
Uzņēmējdarbības vide.....	13
Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes pazemināšanās.....	14
3. LATVIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES RAKSTUROJUMS.....	15
Reģionālais sadalījums	15
Sadalījums pa sektoriem	15
Inovācijas	17
Starptautiska orientācija.....	20
Uzņēmējdarbības motivācija	21
Nodarbinātība	24
Izmaiņas uzņēmējdarbības aktivitātes kvalitātē	25
4. LATVIJAS UZŅĒMĒJU PORTRETS.....	26
Dzimums	26
Vecums	27
Etniskā piederība.....	29
Izglītība	30
Uzņēmēju demogrāfiskā portreta izmaiņas.....	31
5. JAUNA UZŅĒMUMA FINANSĒŠANA	32
Uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas	32
Neformālās investīcijas	34
Izmaiņas uzņēmumu uzsākšanas finansējumā	35
APSKATS 1: TOPOŠO LATVIJAS UZŅĒMĒJU RAKSTUROJUMS.....	36
APSKATS 2: TOPOŠO LATVIJAS UZŅĒMĒJU UZŅĒMĒJDARBĪBAS UZSĀKŠANAS IZDEVUMI	38
SECINĀJUMI.....	40
PIELIKUMS A: GEM PIEEJA UN DATU IEGUVE	41
PIELIKUMS B: UZŅĒMĒJDARBĪBAS DINAMIKAS PANEĻPĒTĪJUMS	42
PIELIKUMS C: APTAUJAS PROCEDŪRA GEM VALSTĪS 2007. GADĀ	43
ATSAUCES	44

ATTĒLU SARAKSTS

1. attēls: Uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads	9
2. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pa valstīm 2007. gadā	11
3. attēls: Nobriedušo uzņēmumu īpašnieki pa valstīm 2007. gadā.....	12
4. attēls: Agrinās uzņēmējdarbības aktivitāte un IKP uz iedzīvotāju 2007. gadā	12
5. attēls: Potenciālo uzņēmēju rādītājs pa valstīm 2007. gadā.....	13
6. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvijā pa reģioniem, 2005. – 2007. gads	15
7. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvijā pa sektoriem, 2005. – 2007. gads	16
8. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pa sektoriem atsevišķās ES valstīs 2007. gadā	16
9. attēls: Inovatīvas uzņēmējdarbības rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads.....	17
10. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar jaunām produktu-tirgus kombinācijām pa valstīm, 2002. – 2007. gads	18
11. attēls: Inovatīvo uzņēmēju definīcijas.....	18
12. attēls: Inovatīvās uzņēmējdarbības rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads.....	19
13. attēls: Inovāciju ieviešanu īpatsvars kopējā uzņēmējdarbības aktivitātē Latvijā, 2005. – 2007. gads	19
14. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar starptautisku orientāciju pa valstīm, 2002. – 2007. gads	20
15. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar starptautisko orientāciju Latvijā 2006. un 2007. gadā	20
16. attēls: Agrinās stadijas nepieciešamības spiestie uzņēmēji Latvijā, 2005. – 2007. gads.....	21
17. attēls: Agrinās stadijas nepieciešamības spiestie uzņēmēji pa valstīm 2007. gadā.....	21
18. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēju divi dzinuli biznesa iespēju izmantošanai pa valstīm 2007. gadā.....	22
19. attēls: Iespējas motivēto un nepieciešamības spiesto uzņēmēju raksturojums Latvijā 2007. gadā	23
20. attēls: Latvijas uzņēmumi pēc īpašnieku skaita 2007. gadā.....	24
21. attēls: Pilna laika un nepilna laika agrinās stadijas uzņēmēji Latvijā, 2005. – 2007. gads.....	25
22. attēls: Aktivitāte pēc dzimuma uzņēmējdarbības agrinajā stadijā, 2005. – 2007. gads	26
23. attēls: Agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis Latvijā pēc vecuma un dzimuma, 2006. – 2007. gads.....	26
24. attēls: Uzņēmēju un algoto darbinieku vecuma struktūra Latvijā 2007. gadā	27
25. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēju vecuma struktūra pa valstīm 2007. gadā	27
26. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pēc vecuma grupām pa valstīm, 2001. – 2007. gads.....	28
27. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis Latvijā pa vecuma grupām, 2006. – 2007. gads.....	29
28. attēls: Topošo uzņēmēju un jauno uzņēmumu īpašnieku rādītāji Latvijā pēc etniskās piederības, 2006. – 2007. gads	29
29. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvija pēc izglītības līmeņa, 2005. – 2007. gads.....	30
30. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēju rakstura iezīmes un valodu zināšanas Latvijā 2007. gadā	31
31. attēls: Uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksu struktūra topošajiem uzņēmējiem Latvijā, 2005. – 2007. gads	32
32. attēls: Uzņēmējdarbības uzsākšanas mediānas izmaksas Latvijā pa klasteriem, 2005. – 2007. gads.....	33
33. attēls: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pa valstīm 2007. gadā	33
34. attēls: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pēc topošo uzņēmēju raksturojošajām īpašībām Latvijā 2007. gadā	34
35. attēls: Neformālo investoru izplatības rādītājs pa valstīm 2007. gadā	35
36. attēls: Topošo uzņēmēju pieredze uzņēmējdarbībā Latvijā, 2006/2007. gads	37

TABULU SARAKSTS

1. tabula: Uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji visās GEM valstīs 2007. gadā	10
2. tabula: Attieksme pret uzņēmējdarbību Latvijā 2006. un 2007. gadā	14
3. tabula: Uzņēmējdarbības pieredze uzņēmējiem un algotu darbu strādājošiem Latvijā 2007. gadā.....	31
4. tabula: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pa klasteriem 2007. gadā.....	32
5. tabula: Uzņēmumu uzsākšanas finansējuma avoti, 2006/2007. gads.....	38
6. tabula: Uzņēmējdarbības uzsākšanas finansēšanas struktūra pēc īpašnieku skaita, 2006/2007. gads.....	39

PAR AUTORU

Olga Rastrigina, pētniece TeliaSonera Institutā Rīgas Ekonomikas Augstskolā un Baltijas Starptautiskajā Ekonomikas Politikas Studiju Centrā (BICEPS), specializējas uzņēmējdarbības un darba tirgus pētījumos. Olga Rastrigina ir GEM Latvijas komandas koordinatore 2007. un 2008. gada projekta pētījuma ciklos.

Kontaktinformācija:

Strēlnieku iela 4a, LV1010, Rīga, Latvija;
Tālrunis: +371 6701 5862;
Fakss: +371 6703 9318;
E-pasts: olga@biceps.org

PATEICĪBAS

GEM Latvijas komanda izsaka sirsnīgu pateicību visiem uzņēmējiem un pārējiem respondentiem, kas piedalījās pētījumā. Pateicamies par dāsni veltīto laiku un komentāriem, kas bagātināja mūsu izpratni par uzņēmējdarbību Latvijā.

Sirsnīga pateicība TeliaSonera par dāsnu atbalstu, kas ļāva īstenot Latvijas dalību GEM 2007. gadā.

GEM TERMINOLOĢIJA

Topošie uzņēmēji

Topošie uzņēmēji ir indivīdi vecumā no 18 līdz 64 gadiem, kas pašreiz dibina jaunu uzņēmumu, kas viņiem pilnībā vai daļēji piederēs. Šis jaunais uzņēmums vairs nav tikai idejas stadijā, jo pēdējo 12 mēnešu laikā indivīds jau ir veicis konkrētus pasākumus biznesa uzsākšanai, piemēram, ir gādājis par aprīkojumu vai meklējis telpas, izveidojis dibinātāju komandu, izstrādājis biznesa plānu, veicis līdzekļu uzkrājumus utt. Tajā pašā laikā uzņēmums vēl nav pilnībā uzsācis darbību, kas nozīmē, ka algas darbiniekiem vai īpašniekiem nav maksātas ilgāk par trim mēnešiem.

Jauno uzņēmumu īpašnieki

Jauno uzņēmumu īpašnieki ir indivīdi, kas vada jaunu uzņēmumu, kas tiem pilnībā vai daļēji pieder, un ir maksājuši algas īpašniekiem ilgāk par trim mēnešiem, bet mazāk par 42 mēnešiem (3.5 gadi).

Pateicamies arī Latvijas Faktiem par paveiktu darbu, veicot pieaugušo iedzīvotāju aptauju Uzņēmējdarbības Globālajam Monitoringam Latvijā.

Visbeidzot pateicamies Vjačeslavam Dombrovskim, Andersam Paalzow un Alfam Vanagam par vērtīgajiem komentāriem šī darba iepriekšējām versijām; Romānam Bobilevam par palīdzību pētījuma veikšanā.

Agrinās stadijas uzņēmēji

Termins "agrīnās stadijas uzņēmēji" apvieno topošos uzņēmējus un jauno uzņēmumu īpašniekus. Tas aptver uzņēmējdarbību tās sākuma stadijā, sākot no pirmajiem aktīvajiem soļiem, kas tiek sperti, lai uzsāktu uzņēmumu, līdz brīdim, kad uzņēmums ir maksājis algas īpašniekiem 3.5 gadus.

Nobriedušo uzņēmumu īpašnieki

Nobriedušo uzņēmumu īpašnieki ir indivīdi, kas vada un kam pieder daļas uzņēmumā, kas ir maksājis algas īpašniekiem ilgāk par 42 mēnešiem (3.5 gadi).

Kopējā uzņēmējdarbības aktivitāte

Uzņēmējdarbības aktivitātes kopējais rādītājs apvieno uzņēmējus agrīnajā stadijā un nobriedušo uzņēmumu īpašniekus. Tādējādi šī grupa aptver visus uzņēmējus visās biznesa cikla stadijās.

KOPSAVILKUMS

GEM apkopo un sniedz detalizētu informāciju par uzņēmējdarbības aktivitāti Latvijā. Pētījuma analīze var kalpot kā informācijas avots politiku veidotājiem, uzņēmējiem un pētniekiem par jaunākajām tendencēm uzņēmējdarbībā valstī.

Saskaņā ar GEM pētījumu 2007. gadā apmēram 7.6 % pieaugušo iedzīvotāju Latvijā bija iesaistīti uzņēmējdarbībā. Tie ir apmēram 110 tūkstoši cilvēku. Vairāk nekā puse no tiem (apmēram 65 tūkstoši cilvēku) bija iesaistīti agrīnās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātē. Agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis (galvenais GEM rādītājs) bija diezgan stabils 2005. un 2006. gadā (6.6 % no pieaugušajiem iedzīvotājiem). Taču 2007. gadā šis rādītājs noslidēja līdz 4.4 %, tādējādi pazeminot relatīvo Latvijas vietu GEM valstu uzņēmējdarbības reitingā. 2007. gadā Latvijas uzņēmējdarbības rādītāji bija zem Eiropas vidējā. Mazāk cilvēku nekā iepriekšējos gados ziņoja, ka saskata labas uzņēmējdarbības iespējas un plāno uzsākt uzņēmējdarbību nākotnē. Attieksme pret uzņēmējdarbību ir kļuvusi negatīvāka.

Straujā agrīnās uzņēmējdarbības rādītāju pazemināšanās notika vienlaikus ar būtiskām izmaiņām uzņēmējdarbības aktivitātes struktūrā un raksturojumā. 2007. gadā agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātes atšķirības Latvijas reģionos samazinājās vispārējās uzņēmējdarbības rādītāju samazināšanās kontekstā. Agrīnās stadijas uzņēmēju īpatsvars ir samazinājies reģionos ar visaugstāko uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni – Rīgā un Vidzemē, un palicis apmēram tajā pašā līmenī mazāk aktīvajā Kurzemē un Zemgalē.

Celtniecības bums turpināja piesaistīt uzņēmējdarbības resursus pārveidošanas sektoram. 2007. gadā gandrīz 45 % agrīnās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes risinājās pārveidošanas sektorā. No otras puses, samazinājās aktivitāte ieguves sektorā un patērētāju pakalpojumu sektorā. Aktivitātes daļa korporatīvo pakalpojumu sektorā pieauga līdz 26 %, ko GEM uzskata par pozitīvu attīstītākas ekonomikas pazīmi.

Būtiskas uzņēmējdarbības īpašības, kas saistītas ar agrīnās stadijas uzņēmējdarbības konkurētspēju un nākotnes potenciālu, ir inovācijas un starptautiska orientācija. No 2005. līdz 2007. gadam agrīnās stadijas uzņēmēji Latvijā ir bijuši nedaudz mazāk inovatīvi nekā vidēji Eiropā. Pēc agrīnās stadijas uzņēmēju ar jaunām produkta-tirgus kombinācijām īpatsvara, Latvija ierindojās augstākā pozīcijā kā Ungārijā, Rumānijā, Polijā, Grieķijā un Spānijā. Saskaņā ar GEM inovatīvas uzņēmējdarbības rādītājiem, 2007. gadā Latvijas uzņēmēji ir kļuvuši mazāk inovatīvi nekā iepriekšējos gados.

Sava izmēra un ģeogrāfiskās pozīcijas dēļ Latvijā diezgan liela daļa agrīnās uzņēmējdarbības ir orientēta uz starptautisko tirgu. Pēc GEM definīcijas, vairāk kā ceturtdaļai agrīnās stadijas uzņēmēju ir starptautiska orientācija, t.i., vairāk kā 25 % klientu ir ārpus Latvijas. Taču puse uzņēmēju ir pilnībā orientēti uz vietējo tirgu. 2007. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, Latvijas uzņēmēji ir kļuvuši mazāk orientēti uz eksportu.

Aptuveni 16 % agrīnās stadijas uzņēmēju Latvijā uzsāk uzņēmējdarbību nepieciešamības spiesti, jo viņiem nav pietiekamu alternatīvas nodarbinātības iespēju. Pēdējo trīs gadu laikā nepieciešamības spiestas uzņēmējdarbības īpatsvars ir bijis diezgan stabils un nedaudz augstākā līmenī nekā attīstītākajās Eiropas valstīs. Lielākā daļa Latvijas agrīnās stadijas uzņēmēju, kurus motivē izdevība izmantot saskatīto biznesa iespēju, iesaistās uzņēmējdarbības aktivitātē, lai palielinātu savus personīgos ienākumus. Turpretī daudzās attīstītākajās Eiropas valstīs galvenais dzinulis iespēju motivētiem uzņēmējiem ir "vēlme pēc lielākas neatkarības".

GEM pētījums liecina, ka 2007. gadā agrīnās stadijas uzņēmējiem bija tendence strādāt vairāk stundu savos jaunajos uzņēmumos salīdzinot ar 2006. gadu. Agrīnās stadijas uzņēmēji arī izveidoja vairāk jaunu darbavietu.

2007. gadā tika novērotas būtiskas izmaiņas agrīnās stadijas uzņēmēju demogrāfiskajā raksturojumā. Dzimumu nevienlīdzība uzņēmējdarbības rādītājos turpināja pieaugt. 2007. gadā tikai nedaudz vairāk kā 15 % no agrīnās stadijas uzņēmējiem bija sievietes, salīdzinot ar gandrīz 40 % 2005. gadā. Tika noskaidrots, ka arī sievietes un vīrieši attieksme pret uzņēmējdarbību un nākotnes izredzes bija ļoti atšķirīgas.

Strauja agrīnās stadijas uzņēmējdarbības rādītāja samazināšanās tika novērota vecuma grupā no 18 līdz 24 gadiem. Tomēr agrīnās stadijas uzņēmēji Latvijā, salīdzinot ar daudzām Eiropas valstīm, joprojām ir diezgan jauni. Puse no agrīnās stadijas uzņēmējiem ir jaunāki par 35 gadiem. Pamatojoties uz datiem par 2005. – 2007. gada periodu, agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājs jauniem cilvēkiem bija tuvs attīstītāko ES valstu rādītājam, turpretī aktivitātes rādītājs gados vecākiem cilvēkiem bija viens no zemākajiem Eiropā. Atšķirība starp vecākās un jaunākās paaudzes iesaistīšanos uzņēmējdarbībā Latvijā ir viena no lielākajām Eiropas valstīs.

Līdzīgi kā iepriekšējā gadā netika atklātas nozīmīgas atšķirības starp etnisko latviešu un minoritāšu uzņēmējdarbības rādītājiem.

2007. gadā būtiski samazinājās agrīnās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pieaugušajiem ar augstāko un profesionālo izglītību. Iespējams, ka tas signalizēja par nodarbinātības iespēju uzlabošanu labāk izglītotiem indivīdiem.

Topošo uzņēmēju finansējumu analīze norāda, ka 2007. gadā uzņēmuma uzsākšanas vidējās izmaksas bija nedaudz zemākas kā 2006. gadā. 40 % topošo uzņēmēju jaunas uzņēmējdarbības uzsākšanai ir nepieciešams mazāk kā 10 tūkstoši EUR. Pēc starptautiskajiem standartiem tas ir ļoti maz un, iespējams, norāda uz to, ka, salīdzinot ar citām valstīm, Latvijā ir mazāk vērienīgu projektu.

Iespējams, ka 2007. gadā topošajiem uzņēmējiem ir ievērojami mainījušies uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma avoti. Neformālo investoru izplatība Latvijā ir būtiski samazinājusies, kas liecina, ka neformālie kredīti no radniekiem, draugiem vai kolēģiem vairs nav tik izplatīti.

1. IEVADS GEM UN TĀ DARBĪBĀ

Uzņēmējdarbības Globālā Monitoringa (Global Entrepreneurship Monitoring jeb GEM) izpētes programma veic uzņēmējdarbības aktivitātes novērtējumu pasaules valstīs. Programma uzsāka pētījumu 1999. gadā 10 valstīs, bet 2007. gadā pētījums aptvēra jau 42 valstis. GEM pētījuma ieguldījums zināšanu bāzes veidošanā un izpratnē par uzņēmējdarbības procesu ir unikāls ar to, ka pašreiz neeksistē alternatīvas datu bāzes, kas varētu sniegt vienotu salīdzināmu informāciju par uzņēmējdarbību visdažādākajās pasaules valstīs.

GEM trīs galvenie mērķi ir:

- Novērtēt uzņēmējdarbības aktivitātes līmeņa atšķirības starp valstīm.
- Izvērtēt uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni noteicošos faktorus.
- Identificēt politikas, kas varētu sekmēt uzņēmējdarbību.

Uz šo mērķu fona GEM galveno uzmanību pievērš indivīda lomai uzņēmējdarbībā. GEM analīzes vienība ir uzņēmējs, nevis pats uzņēmums, un uzņēmēji informē par savu uzņēmējdarbību. Galu galā tieši indivīdi ir tie, kas uzsāk un vada jaunus uzņēmumus un ar savu attieksmi ietekmē esošo uzņēmumu izaugsmes iespējas. Tā kā GEM un Latvijas Uzņēmumu reģistrs izmanto dažādas definīcijas, ir sarežģīti salīdzināt GEM pētījuma rezultātus ar nacionālo uzņēmējdarbības statistiku. GEM uzmanības centrā nav uzņēmumu skaitīšana. Lielākoties GEM mēra uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni dažādos biznesa cikla posmos, uzņēmējdarbības garu un attieksmi pret uzņēmējdarbību valstī.

GEM atzīst, ka uzņēmējdarbība ir sarežģīts fenomens un to var novērot dažādos apstākļos un situācijās. Piemēram, indivīds, kurš ir tikko uzsācis uzņēmumu un cenšas to padarīt veiksmīgu spēcīgi konkurējošā tirgū, ir uzņēmējs. Cits indivīds var būt īpašnieks uzņēmumam, kas darbojas jau vairākus gadus, un viņam var būt izdevies nostiprināt vidēja lieluma firmu. Arī šis indivīds ir uzņēmējs.

GEM analīzē uzņēmējdarbību dažādos tās biznesa cikla posmos. Uzņēmuma uzsākšanas posmu raksturo tas, ka tiek saskatīta biznesa iespēja un veikti konkrēti soļi, lai to īstenotu, tai skaitā finansējuma piesaiste, produkta vai pakalpojuma izveide, un klientu piesaiste. Tad jaunais uzņēmums tiek uzsākts un paplašinās, pakāpeniski sasniedzot brieduma stadiju. Protams, nav nekādas garantijas, ka notiks pāreja no viena posma uz nākamo un ka uzņēmums būs veiksmīgs. Ceļā no uzņēmuma dibināšanas līdz veiksmīga uzņēmuma izveidei ir brieduma stadijai jāpārvar neskaitāmi šķēršļi un grūtības.

GEM nozīmīga priekšrocība ir tas, ka pētījumā tiek izmantoti kvalitatīvi dati, kas iegūti, veicot pieaugušo iedzīvotāju aptaujas katrā projekta dalībvalstī. 2007. gadā 42 GEM dalībvalstis tika aptaujātas reprezentatīvas izlases no nejauši izvēlētiem pieaugušajiem, kuru skaits svārstījās no 1500 līdz pat 43000 indivīdiem. Latvijā GEM pieaugušo iedzīvotāju apsekojums tika veikts 2007. gada maijā un jūnijā. Profesionāla tirgus un sociālo pētījumu firma "Latvijas Fakti" veica tiešās intervijas ar 2000 iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 64 gadiem. Šajā pētījumā prezentēti veiktā apsekojuma rezultāti, kā arī apsekojumu rezultāti citās projekta dalībvalstīs.

2. UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES VĒRIENS LATVIJĀ

UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTE

Saskaņā ar GEM pētījumu 2007. gadā Latvijā apmēram 110 tūkstoši cilvēku bija iesaistīti uzņēmējdarbībā. Tas ir aptuveni 7.6 % no valsts pieaugušajiem iedzīvotājiem. Kopējās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājs iekļauj uzņēmējus dažādās biznesa stadijās: no topošajiem uzņēmējiem līdz nobriedušo uzņēmumu īpašniekiem.

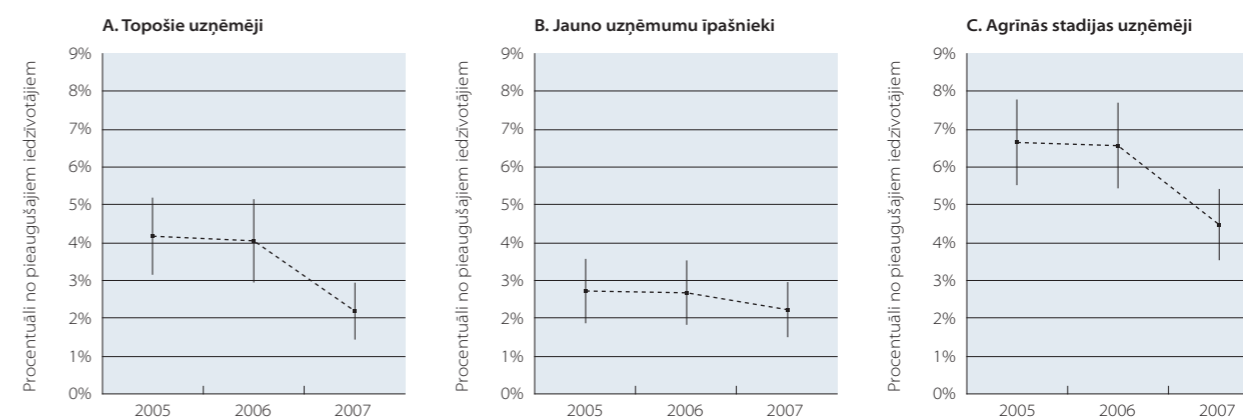
Pirmkārt, ir cilvēki, kas aktīvi uzsāk uzņēmējdarbību (*topšie uzņēmēji*), un cilvēki, kuriem pieder uzņēmums, kas nav vecāks par 3.5 gadiem (*jauno uzņēmumu īpašnieki*). Kopā šie uzņēmēji tiek saukti par agrinās stadijas uzņēmējiem. 2007. gadā Latvijā bija aptuveni 65 tūkstoši agrinās stadijas uzņēmēju. Tas atbilst apmēram 4.4 % no pieaugušajiem iedzīvotājiem – agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājs. Šis rādītājs ir dinamiska un nākotnes potenciāla indikators ekonomikā.

Otrkārt, ir vismaz 3.5 gadus vecu uzņēmumu īpašnieki un vadītāji, t.i., nobriedušo uzņēmumu īpašnieki. 2007. gadā Latvijā bija apmēram 50 tūkstoši nobriedušo uzņēmumu īpašnieku, kas veido apmēram 3.4 % pieaugušo iedzīvotāju¹. Nobriedusi uzņēmējdarbība ietver tos uzņēmumu īpašniekus, kuru uzņēmumi ir izrādījušies ilgspējīgi, t.i., tos, kas veido Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes pamatu.

Agrīnajai uzņēmējdarbībai GEM pētījumā tiek veltīts galvenais uzsvars. Šis posms, iespējams, ir visnozīmīgākais jauna uzņēmuma dzīves ciklā un noteicošais uzņēmuma izdzīvošanas spējai. Neskatoties uz tās nozīmību, oficiālie dati bieži vien tik pamatīgi neaptver šo uzņēmēju grupu, jo topošie uzņēmēji var nebūt nepiereģistrējuši savus uzņēmumus Uzņēmumu reģistrā. Tāpēc, ņemot vērā, ka GEM pētījums ir unikāls informācijas avots par agrinās stadijas uzņēmējiem, šis ziņojums galvenokārt koncentrējas uz agrinās uzņēmējdarbības analīzi Latvijā².

Saskaņā ar Latvijas GEM pētījumu agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājs bija diezgan stabils 2005. un 2006. gadā. Taču 2007. gadā bija vērojams nozīmīgs agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes kritums. 1. attēlā ir parādīta Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāju dinamika pēdējo trīs gadu laikā. Lielākā lejupslide gandrīz 50 % apmērā bija topošo uzņēmēju rādītājam. Kopumā agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte samazinājās par vienu trešdaļu (no 6.6 % līdz 4.5 %). Jaunu uzņēmumu īpašnieku rādītājs samazinājās tikai nedaudz, par 0.5 procentpunktiem. Vairākas Eiropas valstis – Francija, Grieķija un Norvēģija – piedzīvoja līdzīgu (lai gan mazāku) samazinājumu agrinās stadijas uzņēmēju rādītājos. No visām GEM valstīm lielākais agrinās uzņēmējdarbības rādītāja kritums bija Latvijas kaimiņvalstī Krievijā.

1. attēls: Uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads

Piezīme: Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālus.

¹ Daži indivīdi vienlaicīgi ir iesaistīti vairākos uzņēmumos, kas atrodas dažādās attīstības stadijās. Aprēķinot kopējo uzņēmējdarbības aktivitāti, šādus uzņēmējus skaita tikai vienu reizi.

² Dibināto uzņēmumu īpašības savā ziņā var tikt aprakstītas precīzāk, izmantojot Uzņēmumu Reģistra datus, jo tie aptver visus Latvijā reģistrētos uzņēmumus atšķirībā no GEM, kas sniedz informāciju par uzņēmumu īpašnieku nejaušu izlasi.

1. tabula: Uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji visās GEM valstīs 2007. gadā

	Valsts	Topošie uzņēmēji	Jaunu uzņēmumu īpašnieki	Agrinās stadijas uzņēmēji	Nobriedušu uzņēmumu īpašnieki	Kopējā uzņēmējdarbības aktivitāte
ES valstis	Griekija	4.6%	1.1%	5.7%	13.3%	18.7%
	Īrija	4.2%	4.2%	8.2%	9.0%	16.8%
	Portugāle	4.8%	4.1%	8.8%	7.1%	15.4%
	Somija	4.4%	2.7%	6.9%	7.6%	14.0%
	Spānija	3.5%	4.3%	7.6%	6.4%	13.4%
	Ungārija	3.8%	3.1%	6.9%	4.8%	11.7%
	Nīderlande	2.7%	2.6%	5.2%	6.4%	11.3%
	Dānija	2.3%	3.1%	5.4%	6.0%	11.1%
	Lielbritānija	2.9%	2.7%	5.5%	5.1%	10.5%
	Itālija	3.6%	1.5%	5.0%	5.6%	10.4%
	Slovēnija	3.0%	1.8%	4.8%	4.6%	9.3%
	Zviedrija	1.9%	2.4%	4.2%	4.7%	8.8%
	Austrija	1.5%	1.0%	2.4%	6.0%	8.4%
	Latvija	2.2%	2.3%	4.5%	3.4%	7.7%
	Rumānija	2.9%	1.3%	4.0%	2.5%	6.5%
	Francija	2.3%	0.9%	3.2%	1.7%	4.8%
	Beļģija	2.7%	0.4%	3.2%	1.4%	4.6%
	Vidējais (EU-15)	3.2%	2.4%	5.5%	6.2%	11.4%
	Vidējais (Jaunās dalībvalstis)	3.0%	2.1%	5.0%	3.8%	8.8%
	Citas Eiropas valstis ārpus ES	Islande	8.5%	4.5%	12.5%	8.8%
Serbija		4.8%	4.0%	8.6%	5.3%	13.7%
Šveice		3.5%	2.9%	6.3%	6.6%	12.7%
Horvātija		5.3%	2.0%	7.3%	4.2%	11.1%
Turcija		1.9%	3.7%	5.6%	5.5%	10.8%
Norvēģija		3.8%	2.6%	6.5%	4.8%	10.6%
Krievija		1.3%	1.3%	2.7%	1.7%	4.3%
Vidējais		4.1%	3.0%	7.0%	5.3%	11.9%
Valstis ar augstiem ienākumiem ārpus Eiropas	Honkonga	5.7%	4.3%	10.0%	5.6%	15.0%
	ASV	6.5%	3.4%	9.6%	5.0%	14.1%
	Japāna	2.2%	2.2%	4.3%	8.7%	12.6%
	Apv. Arābu Emirāti	4.6%	4.1%	8.4%	3.4%	11.8%
	Izraēla	3.6%	2.0%	5.4%	2.4%	7.4%
	Puertoriko	1.6%	1.7%	3.1%	2.4%	5.2%
	Vidējais	4.0%	2.9%	6.8%	4.6%	11.0%
Valstis ar vidējiem un zemiem ienākumiem ārpus Eiropas	Taizeme	9.4%	18.6%	26.9%	21.4%	47.4%
	Peru	15.1%	12.2%	25.9%	15.3%	39.0%
	Kolumbija	8.0%	15.5%	22.7%	11.6%	33.6%
	Venecuēla	14.5%	7.1%	20.2%	5.4%	24.9%
	Ķīna	6.9%	10.0%	16.4%	8.4%	24.6%
	Argentīna	7.8%	7.1%	14.4%	10.0%	24.1%
	Dominikāna	9.8%	7.2%	16.8%	7.6%	23.2%
	Brazīlija	4.3%	8.7%	12.7%	9.9%	22.4%
	Čīle	7.3%	6.5%	13.4%	8.7%	21.4%
	Urugvaja	7.4%	5.0%	12.2%	6.6%	18.5%
	Kazahstāna	4.3%	5.3%	9.4%	5.8%	14.8%
	Indija	6.0%	2.6%	8.5%	5.5%	13.9%
	Vidējais	8.4%	8.8%	16.6%	9.7%	25.7%
	Visas GEM valstis	GEM vidējais	4.9%	4.4%	9.1%	6.6%

Piezīme. Katra grupa ir sakārtota pēc kopējās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāja.
Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

Lai redzētu Latvijas vietu starptautiskā kontekstā, 1. tabula parāda uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājus dažādās attīstības stadijās visām valstīm, kas piedalījās GEM 2007. gadā.

Pirmajā grupā ir visas ES valstis, kas piedalījās GEM 2007. gadā. Izņemot Luksemburgu un Vāciju, visas ES-15 piedalījās 2007. gada pētījumā. Dalības rādītājs ir daudz mazāks jaunajās 12 dalībvalstīs – tikai Ungārija, Slovēnija, Rumānija un Latvija iesaistījās GEM. Vidēji ES-15 uzņēmējdarbības rādītāji ir nedaudz augstāki nekā jaunajās dalībvalstīs. Vislielākā atšķirība ir redzama nobriedušu uzņēmumu īpašnieku rādītājā.

Otrā grupa sastāv no citām Eiropas valstīm, kas nav ES dalībvalstis. Šī grupa ietver ļoti dažādas valstis: ES kandidātvalstis (Horvātija un Turcija), augsti attīstītas Eiropas valstis, kas atrodas ārpus ES (Norvēģija, Islande, Šveice), un divas pārejas perioda valstis – Krievija un Serbija. Izņemot Krieviju, visām valstīm šajā grupā ir diezgan augsti uzņēmējdarbības rādītāji.

Trešā grupa attiecas uz valstīm ar augstiem ienākumiem, kas atrodas ārpus Eiropas³. Šo valstu uzņēmējdarbības rādītāji ir līdzīgi iepriekšējo divu grupu rādītājiem.

Citas valstis ārpus Eiropas, kam ir zemi vai vidēji ienākumi, ir iekļautas pēdējā grupā. Šo valstu uzņēmējdarbības aktivitātes aina ievērojami atšķiras no tās, ko var novērot pirmajās trīs gru-

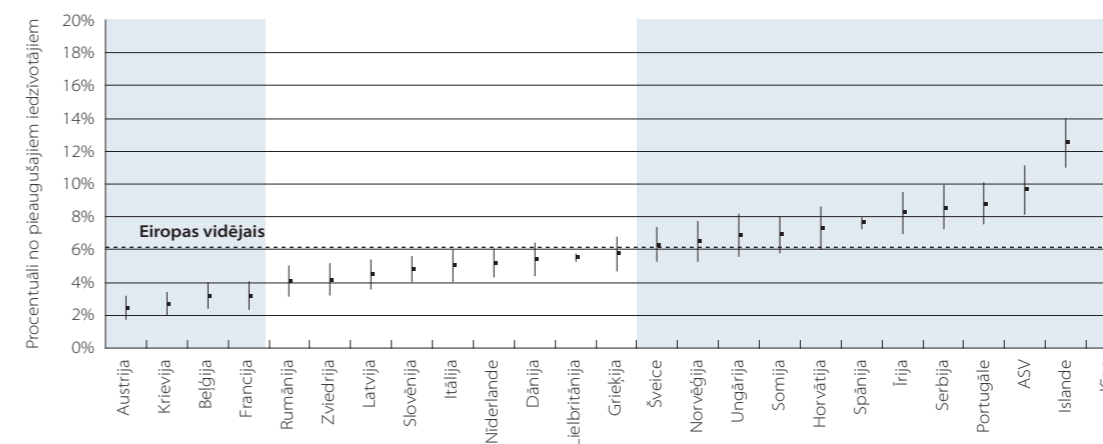
pās. Respektīvi, uzņēmējdarbības aktivitāte šajās valstīs ir ļoti augsta. Kopējā aktivitāte svārstās no 14 % līdz 47 % ar vidējo lielāku par 25 %.

Lielākā daļa šī ziņojuma analīzes aprobežosies ar Eiropas valstīm no pirmās un otrās grupas, jo šīs valstis var labāk salīdzināt ar Latviju. Reizēm tiks piesaukti arī ASV un Ķīnas statistiskie rādītāji kā ārpus Eiropas valstu pārstāvji ar augstu uzņēmējdarbības līmeni.

Kā Latvijas uzņēmējdarbības rādītāji izskatās uz citu valstu fona? Kā redzams 2. tabulā, agrinās uzņēmējdarbības aktivitāte Latvijā 2007. gadā bija zem Eiropas vidēja. Iemesls tam ir agrinās uzņēmējdarbības rādītāja kritums 2007. gadā, salīdzinot ar 2005. un 2006. gadu. Pašreiz pēc agrinās stadijas uzņēmējdarbības rādītāja Latvija atrodas zemāk par daudzām citām GEM valstīm. 2006. gadā no visām Eiropas valstīm tikai Horvātijai, Norvēģijai un Islandei bija ievērojami augstāki agrinās uzņēmējdarbības rādītāji nekā Latvijai. Tomēr 2007. gadā Šveicei, Norvēģijai, Ungārijai, Somijai, Horvātijai, Spānijai, Īrijai, Serbijai, Portugālei un Islandei bija statistiski lielāki agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji.

Latvija ierindojas zem Eiropas vidēja arī pēc nobriedušu uzņēmumu īpašnieku rādītāja. 2007. gadā ES tikai Francijai un Beļģijai šis rādītājs ir statistiski nozīmīgi mazāks kā Latvijai.

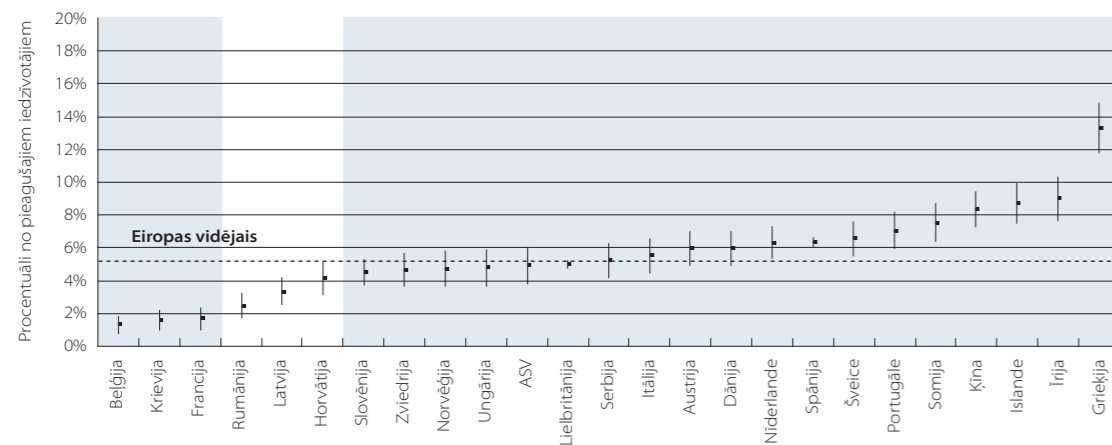
2. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pa valstīm 2007. gadā

Piezīme: Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95 % statistiskā nozīmīguma intervālus. Valstīm ēnotajos laukos pa kreisi (pa labi) agrinās stadijas uzņēmējdarbības rādītāji ir statistiski nozīmīgi zemāki (augstāki) nekā Latvijai pie 5% statistiskā nozīmīguma līmeņa.
Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

³ Valstu sadalījums pēc ienākumiem divās grupās (ar augstiem ienākumiem un ar vidējiem vai zemiem ienākumiem) ir balstīts uz atšķirībām oficiālo institūciju īpašībās, demogrāfijā, uzņēmējdarbības kultūrā un ekonomiskās labklājības pakāpē. Šī klasifikācija ir izstrādāta 2007. gada GEM galvenajā ziņojumā "GEM 2007 Executive Report", kurā ir sniegts uzņēmējdarbības aktivitātes novērtējums par visām GEM valstīm.

3. attēls: Nobriedušo uzņēmumu īpašnieki pa valstīm 2007. gadā

Piezīme: Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālus.

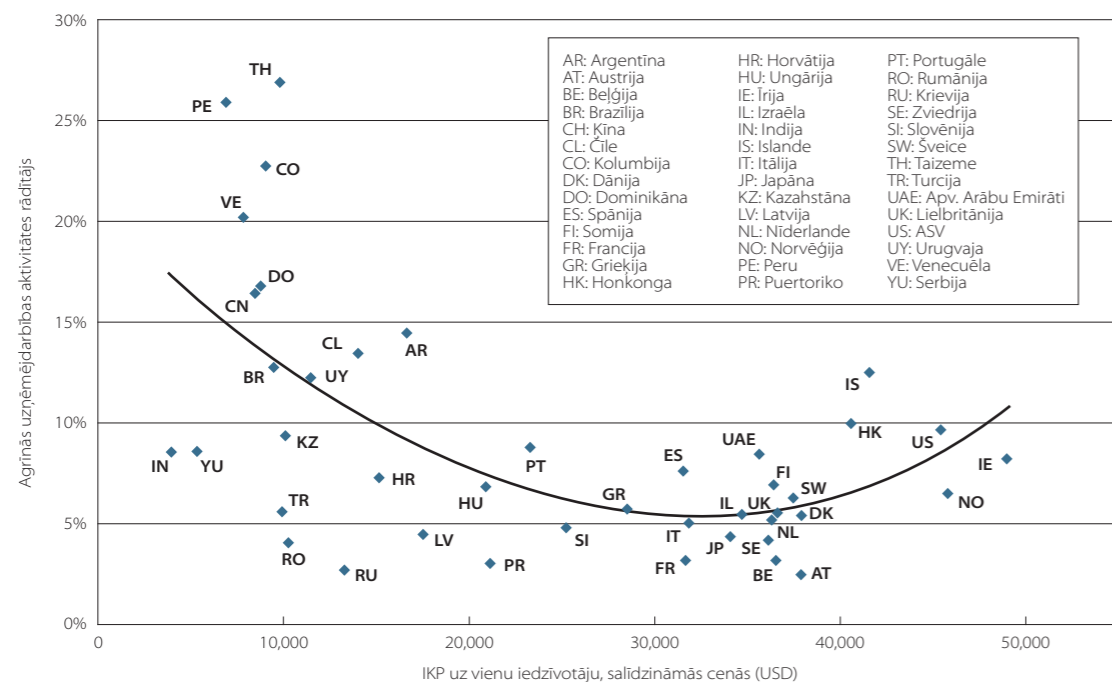
Valstīm ēnotajos laukos pa kreisi (pa labi) nobriedušo uzņēmumu īpašnieku rādītāji ir statistiski nozīmīgi zemāki (augstāki) nekā Latvijai pie 5% statistiskā nozīmīguma līmeņa.

Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

GEM dati liecina, ka pastāv nelineāra sakarība starp uzņēmējdarbības aktivitāti un ekonomisko izaugsmi. Attēlojot agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni pret IKP uz iedzīvotāju, izveidojas U-veida likne (4. attēls). Parasti valstīs ar zemu IKP līmeni uz iedzīvotāju ir liels skaits mazu uzņēmumu, kas darbojas ekonomikā, un tādējādi augsti uzņēmējdarbības rādītāji. Pieaugot IKP līmenim uz iedzīvotāju, industrializācijas un apjoma ekonomikas faktoru ietekmē tirgū parādās arvien vairāk lielo

nobriedušo uzņēmumu. Vienlaikus nodarbinātība lielos uzņēmumos pieaug. Tomēr, ja ieņēmumu līmenis turpina pieaugt, arī uzņēmējdarbības sektora loma atkal pieaug. Tādējādi nav nekāds pārsteigums, ka dažās jaunattīstības valstīs uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji ir augstāki nekā attīstītajās ES valstīs vai ASV. Attēlā zemāk uzskatāmi parādīta šī U-veida sakarība starp IKP uz iedzīvotāju un agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes indeksu GEM valstīs.

4. attēls: Agrinās uzņēmējdarbības aktivitāte un IKP uz iedzīvotāju 2007. gadā

2. tabula: Attieksme pret uzņēmējdarbību Latvijā 2006. un 2007. gadā

Respondenti uzskatīja, ka:	2006	2007
...viņiem ir nepieciešamās zināšanas, prasmes un pieredze uzņēmējdarbības uzsākšanai	39%	26%
...bailes no uzņēmējdarbības neveiksmes viņus atturētu no uzņēmējdarbības uzsākšanas	38%	36%
...nākamajos 6 mēnešos būs labas uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējas savā apkārtnē	32%	22%
...karjera uzņēmējdarbībā ir pievilcīga	57%	40%
...cilvēki, kas ir veiksmīgi uzsākuši uzņēmējdarbību, Latvijā tiek cienīti	66%	56%
...Latvijas masu informācijas līdzekļos ir daudz sižetu par jauniem, veiksmīgiem uzņēmumiem	62%	52%

Piezīme: Skaitļi atspoguļo to respondentu daļu, kas piekrita katram apgalvojumam.

Atšķirības starp 2006. un 2007. gadu ir nozīmīgas pie 1 % statistiskā nozīmīguma līmeņa, izņemot "bailes no neveiksmes", kur atšķirība ir nozīmīga tikai pie 10 %.

AGRĪNĀS STADIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES PAZEMINĀŠANĀS

GEM rezultāti liek domāt, ka, salīdzinot ar 2005. vai 2006. gadu, 2007. gadā Latvijas iedzīvotājiem karjera uzņēmējdarbībā ir kļuvusi mazāk pievilcīga vai pieejama. Šī pārmaiņa ietekmēja ne tikai pašreizējos agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājus, bet arī izredzes saistībā ar biznesa iespējām nākotnē un nodomiem uzsākt uzņēmējdarbību. Uzņēmējdarbības vide (pēc attieksmes pret uzņēmējdarbību) arī ir kļuvusi mazāk labvēlīga nekā pirms gada.

Šī ziņojuma mērķis ir analizēt, kādas vēl izmaiņas tika novērotas agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes kvalitatīvajos rādītājos un agrinās stadijas uzņēmēju individuālajā raksturojumā pēdējo trīs gadu laikā, tādējādi meklējot izskaidrojumu agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes lejupslīdei.

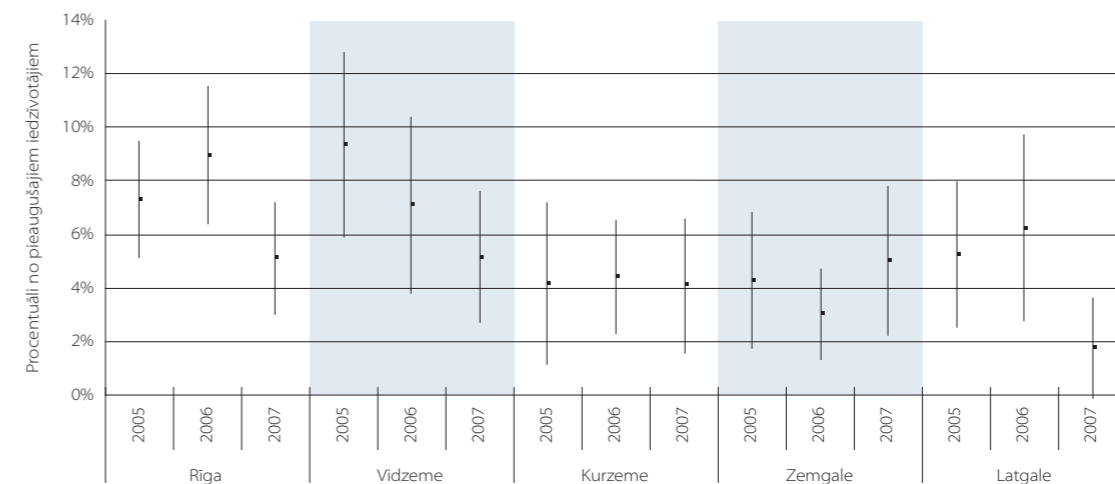
3. LATVIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES RAKSTUROJUMS

REĢIONĀLAIS SADALĪJUMS

Iepriekšējie GEM pētījumi norādīja uz būtiskām atšķirībām uzņēmējdarbības aktivitātē starp reģioniem. Tika noskaidrots, ka Rīga un Vidzeme ir reģioni ar visaugstāko uzņēmējdarbības līmeni, bet Kurzeme un Zemgale – ar viszemāko⁴. 2007. gada GEM dati parāda, ka, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, atšķirības agrinās stadijas uzņēmējdarbībā starp reģioniem ir samazinājušās.

2007. gadā agrinās stadijas uzņēmēju rādītājs Rīgā bija būtiski samazinājies. Vidzemē agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis bija slidējis lejup katrā no pēdējiem diviem gadiem. Kurzemē un Zemgalē, kur rādītāji jau sākotnēji bija diezgan zemā līmenī, būtisku izmaiņu nebija. Rezultātā atšķirības starp reģioniem ir samazinājušās, taču tikai vispārējās agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes lejupslīdes kontekstā.

6. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvijā pa reģioniem, 2005. – 2007. gads

Piezīme: Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālus.

SADALĪJUMS PA SEKTORIEM

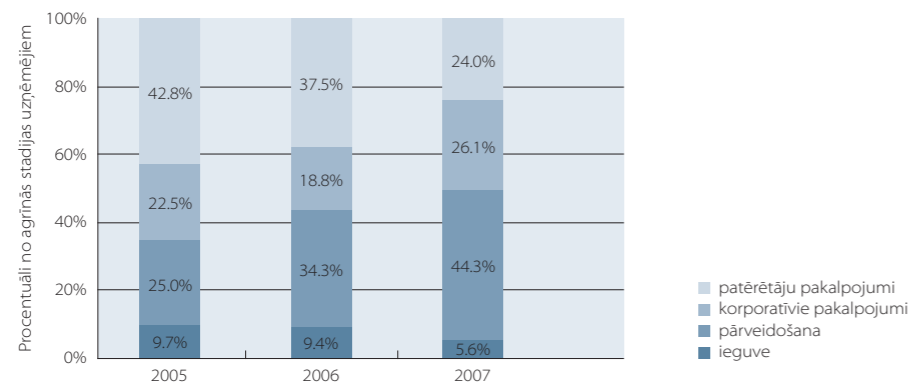
Lai analizētu sektorus, kuros iedzīvotāji uzsāk uzņēmējdarbību, GEM klasificē darbības virzienus saskaņā ar Starptautisko standartizēto visu ekonomiskās darbības veidu klasifikācijas sistēmu (ISIC). Šī klasifikācijas sistēma identificē vairāk kā 500 dažādu darbības veidu, ko GEM apvieno četrās galvenajās kategorijās. Šīs kategorijas ir:

- **Ieguve:** lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība un izrakteņu ieguve (t.i., produktu ieguve no dabiskās vides).
- **Pārveidošana:** celtniecība, apstrādes rūpniecība, transports un vairumtirdzniecība (fiziska preču un iedzīvotāju pārvietošana vai transformācija).
- **Korporatīvie pakalpojumi:** kur galvenais klients ir cits uzņēmums.
- **Patērētāju pakalpojumi:** kur galvenais klients ir fiziska persona (t.i., mazumtirdzniecība, restorāni, viesnīcas, veselības aprūpe, izglītība, sociālie pakalpojumi, rekreācija).

Izmantojot šīs kategorijas, Latvijā tika novērotas būtiskas izmaiņas agrinās uzņēmējdarbības sadalījumā pa sektoriem periodā no 2005. līdz 2007. gadam. Aktivitāte ieguves sektorā un uz patērētājiem orientētajos pakalpojumos ir samazinājusies, savukārt uzņēmējdarbības īpatsvars transformācijas un korporatīvo pakalpojumu jomā ir palielinājies (7. attēls). 2005. gadā vairāk kā 40 % agrinās stadijas uzņēmumu Latvijā sniedza pakalpojumus patērētājiem un ceturtdaļa uzņēmumu darbojās pārveidošanas sektorā. 2007. gadā tikai apmēram viena ceturtdaļa uzņēmumu darbojās (vai plānoja uzsākt darbību) patērētāju pakalpojumu sektorā un gandrīz puse no topošajiem uzņēmumiem un jaunajiem uzņēmumiem darbojās pārveidošanas nozarē.

⁴ Latgale šajā ziņā ir īpašs gadījums. Lai gan agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latgalē bija diezgan augsta, ļoti liela daļa no tās bija topošie uzņēmēji, t.i., cilvēki, kuri tikai plāno uzsākt uzņēmējdarbību.

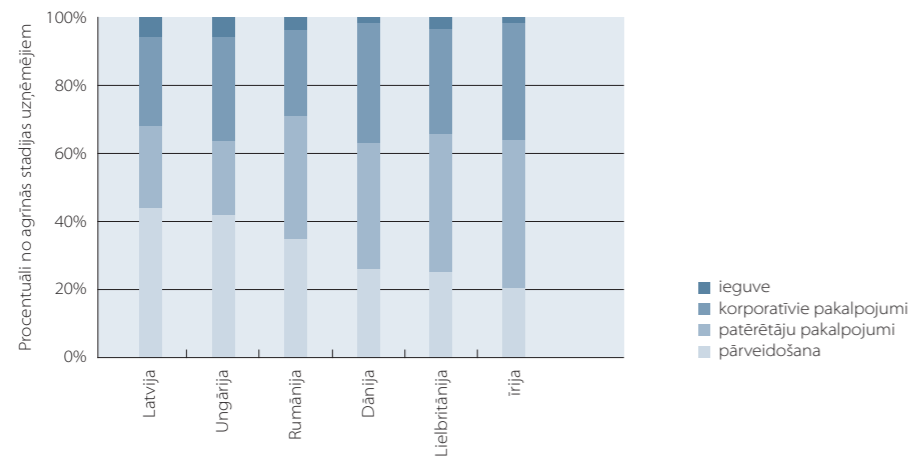
7. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvijā pa sektoriem, 2005. – 2007. gads

8. attēls parāda agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāti pa sektoriem atsevišķās ES valstīs: trīs attīstītās valstis no ES-15 (Dānija, Lielbritānija, Īrija) un trīs jaunās dalībvalstis (Latvija, Ungārija un Rumānija). Latvijai (starp visām Eiropas valstīm) ir vislielākais agrinās uzņēmējdarbības īpatsvars pārveidošanas sektorā. Vēl tikai Ungārijai salīdzinoši liela daļa agrinās stadijas aktivitātes (vairāk par 42 %) noris šajā nozarē. Šo tendenci var izskaidrot ar celtniecības bumu, kas pārņēma jaunās dalībvalstis pēc iestāšanās ES. Celtniecības bums piesaistīja resursus, tai skaitā arī uzņēmējdarbības talantu, no citiem ekonomikas sektoriem.

GEM pētījums izskaidro atšķirības uzņēmējdarbības aktivitātes sektoru sadalījumā ar valsts ekonomiskās attīstības līmeni. Lielāks uzņēmējdarbības īpatsvars ekonomikas ieguves sektoros ir raksturīgs mazāk attīstītajām valstīm (piemēram, 18.1 % Serbijā, 10.4 % Horvātijā, 12.3 % Krievijā). Savukārt ekonomikai sasniedzot augstāku attīstības stadiju, pieaug pieprasījums korporatīvo pakalpojumu jomā, kas piesaista sektoram jaunus uzņēmējus. Tādējādi agrinās uzņēmējdarbības aktivitāte ieguves sektorā pakāpeniski samazinās, bet korporatīvo pakalpojumu nozarē – palielinās.

8. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pa sektoriem atsevišķās ES valstīs 2007. gadā

Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

INOVĀCIJAS

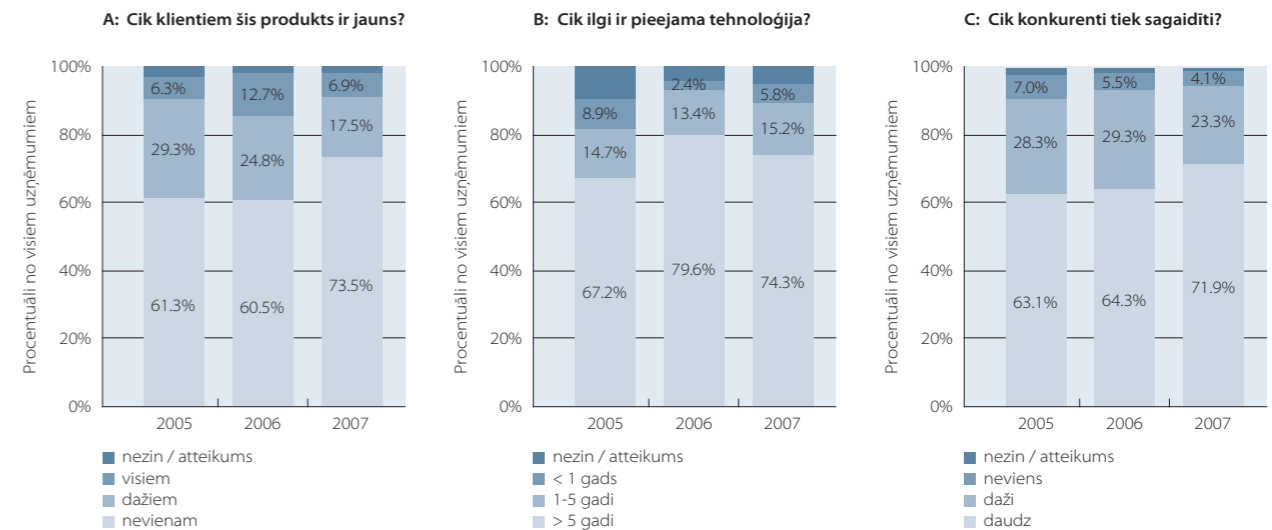
GEM pētījums piedāvā trīs inovatīvas uzņēmējdarbības rādītājus. Pirmais ir saistīts ar jauniem produktiem, otrais – ar jaunu tehnoloģiju izmantošanu, un trešais ir atkarīgs no tirgus konkurences pakāpes.

Pirmais rādītājs attiecas uz produktu inovāciju. GEM aptaujā uzņēmējiem jautāja, vai viņi domā, ka viņu piedāvāto produktu (vai pakalpojumu) kā jaunu un neparastu redz visi patērētāji, daži vai neviens. 2007. gadā aptuveni trīs ceturtdaļas no visiem Latvijas uzņēmējiem uzskatīja savu produktu par parastu (kas nav jaunums nevienam klientam). 9. attēls (A panelis) rāda, ka 2007. gadā to uzņēmumu īpatsvars, kas ražo inovatīvus produktus, ir palicis mazāks⁵.

Otrais rādītājs (B panelis) nosaka to uzņēmumu īpatsvaru, kas ir ieviesuši inovatīvu procesu, t.i., izmanto tehnoloģijas, kas pieejamas tirgū mazāk kā 5 gadus. Salīdzinot ar 2006. gadu, 2007. gadā šādas uzņēmējdarbības proporcija, kas izmanto relatīvi jaunas tehnoloģijas, ir nedaudz lielāka.

Trešais panelis (C) atspoguļo inovācijas uzņēmējdarbībā saistībā ar ieešanu jaunā tirgū, kurā iepriekš nav darbojušies konkurenti. Uzņēmumu īpašniekiem tika jautāts, cik konkurentus viņi sagaida tirgū – daudz, dažus vai nevienu. 2007. gadā ir nedaudz palielinājies to uzņēmēju īpatsvars, kas rēķinās ar daudz konkurentiem.

9. attēls: Inovatīvas uzņēmējdarbības rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads

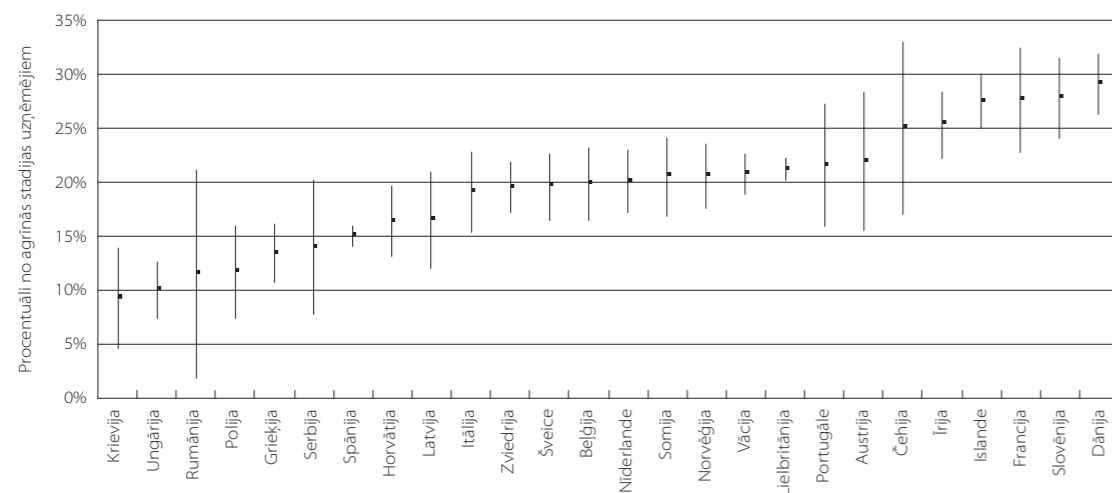
Piezīme: Tā kā inovatīvas uzņēmējdarbības īpatsvars izlasē ir diezgan mazs, grafiku pamatā ir informācija par visiem uzņēmējiem izlasē (t.i., kopējā uzņēmējdarbības aktivitāte).

2007. gada GEM kopējais ziņojums "GEM 2007 Executive Report" sniedz uzņēmējdarbības aktivitātes novērtējumu par visām GEM valstīm. Tajā tiek salīdzināts agrinās uzņēmējdarbības aktivitātes inovāciju līmenis visās valstīs, izmantojot indikatoru, kas balstās uz diviem rādītājiem: par produktu inovācijām un konkurences līmeni, tādējādi mērot agrinās stadijas uzņēmēju īpatsvaru ar jaunu produktu-tirgus kombinācijām. Lai sniegtu uzticamākus rezultātus, 10. attēls rāda aprē-

ķinus, kas pamatojas uz GEM apvienotajiem datiem par laika periodu no 2002. līdz 2007. gadam (Latvijai tika izmantoti dati par 2005. – 2007. gadu). Saskaņā ar šo rādītāju, Latvija atrodas nedaudz zem Eiropas vidējā. Latvijas rezultāti ir augstāki nekā tādām jaunajām ES dalībvalstīm kā Ungārijai, Rumānijai, Polijai un arī dažām vecajām ES valstīm - Grieķijai un Spānijai. Taču šī mērījuma statistiskā nozīmīguma intervāli ir diezgan plaši, kas būtu jāņem vērā, veicot salīdzināšanu starp valstīm.

⁵ Starpība starp 2006. un 2007. gadu ir nozīmīga pie 10 % statistiskā nozīmīguma līmeņa.

10. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar jaunām produktu-tirgus kombinācijām pa valstīm, 2002. – 2007. gads

Piezīmes: Procenti tiek aprēķināti, izmantojot apvienotos GEM datus 2002. – 2007. gadam. Latvijas gadījumā aprēķini veikti ar 2005. – 2007. gada datiem.

Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālu.

Avots: 2007. g. GEM kopējais ziņojums "GEM 2007 Executive Report".

Eiropas inovācijas progresa ziņojumā (European Innovation Scoreboard) Latvijas inovāciju līmenis piecus gadus ir bijis viens no zemākajiem Eiropā (European Commission, 2008). Tikai Turcijai un Rumānijai summārais jauninājumu rādītājs (Summary Innovation Index - SII) ir zemāks kā Latvijai. Saskaņā ar šo rādītāju Latvijas inovāciju līmenis laika gaitā ir uzlabojies, tomēr palicis diezgan zems, pat salīdzinot ar kaimiņvalstīm Igauniju un Lietuvu. Inovāciju rādītājs uzņēmumu līmenī (viena no kopējā SII indeksa dimensijām - "inovācijas un uzņēmējdarbība") atspoguļo situāciju, kas ir līdzīga GEM rezultātiem (kā parādīts 10. attēlā). Ar šo konkrēto SII indeksa dimensiju Latvija pārspēj Slovākiju, Rumāniju, Ungāriju, Itāliju, Poliju, Spāniju, Bulgāriju un pat Norvēģiju un Nīderlandi.

Pamatojoties uz definīciju, kas tika aprakstīta 2006. gada GEM Latvijas ziņojumā, inovatīvs uzņēmums ir tāds, kurš vai nu piedāvā jaunu produktu (pakalpojumu), vai izmanto jaunas tehnoloģijas, lai ražotu tradicionālos produktus daudz efektīvākā veidā (t.i., ievieš produkta vai procesa inovāciju)⁶. Tika izveidoti divi inovāciju rādītāji. Pirmkārt, ir tādi uzņēmumi, kas vai nu piedāvā produktu, kas ir pilnīgi jauns visiem pircējiem tirgū, vai izmanto tehnoloģiju, kas ir ieviesta ražošanā mazāk kā vienu gadu. Šī grupa tiek saukta par pamata inovāciju ieviešējiem. Otrkārt, ir uzņēmumi, kas piedāvā tādu produktu, kas ir jauns daļai pircēju, vai arī izmanto salīdzinoši jaunas tehnoloģijas, kas jaunākas par pieciem gadiem, bet vecākas par vienu gadu. Šī grupa tiek saukta par mērenajiem inovāciju ieviešējiem.⁷ Pārējie uzņēmumi tiek klasificēti kā "ierindas", kuri kopā veido mūsu ekonomikas pamatu. Uzņēmēju klasifikācija pēc inovāciju pakāpes ir apkopota 11. attēlā.

11. attēls: Inovatīvo uzņēmēju definīcijas

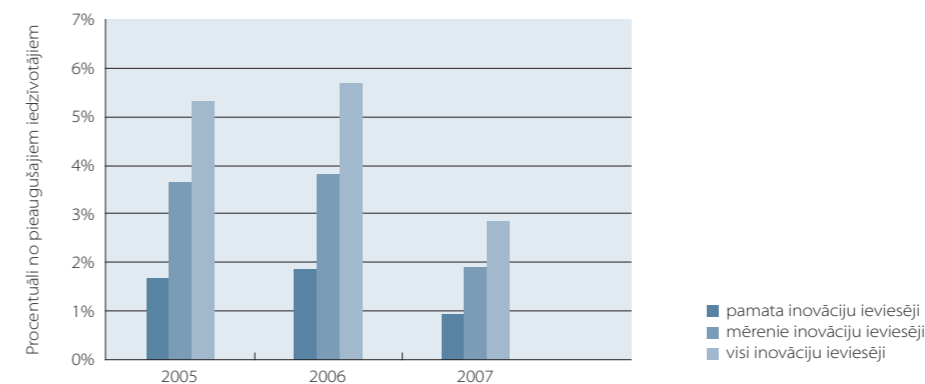
	Tehnoloģija ir pieejama tirgū ...		
	mazāk kā 1 gadu	mazāk kā 5 gadus	vairāk kā 5 gadus
Klienti, kas uztver produktu kā jaunumu			
Visi	Pamata inovāciju ieviešēji		
Daži	Mērenie inovāciju ieviešēji		
Neviens	Ierindas uzņēmumi		

Saskaņā ar augstāk aprakstītajām definīcijām 2007. gadā 1 % no Latvijas pieaugušajiem iedzīvotājiem bija pamata inovāciju ieviešēji un vēl 2 % bija mērenie inovāciju ieviešēji (t.i., kopā aptuveni 43,600 cilvēku). 2005. un 2006. gadā inovatīvās uzņēmējdarbības rādītājs bija relatīvi stabils. Taču 2007. gadā tas ievērojami pazeminājās. Kā parādīts 12. attēlā, gan pamata, gan mērenie inovāciju ieviešēju īpatsvars starp pieaugušajiem iedzīvotājiem ir samazinājies gandrīz uz pusi. Ir mainījies arī uzņēmējdarbības aktivitātes sadalījums pēc uzņēmumu inovā-

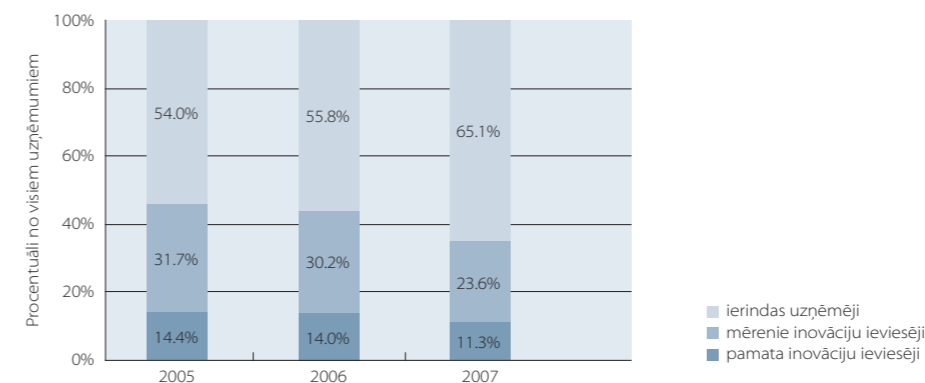
ciju līmeņa. Ierindas uzņēmumu bija relatīvi vairāk un inovāciju ieviešēju – mazāk⁸ (13. attēls).

Pēc lielākās daļas inovācijas rādītāju, kas apskatīti šajā sadaļā, salīdzinot ar 2005. un 2006. gadu, 2007. gadā Latvijas uzņēmējdarbība ir kļuvusi mazāk inovatīva⁹. Ir skaidrs, ka šī tendence ir sliktā zīme Latvijas ekonomikai, jo inovatīva uzņēmējdarbība tiek uzskatīta par centrālo elementu ilgspējīgai ekonomikas izaugsmei.

12. attēls: Inovatīvās uzņēmējdarbības rādītāji Latvijā, 2005. – 2007. gads

13. attēls: Inovāciju ieviešēju īpatsvars kopējā uzņēmējdarbības aktivitātē Latvijā, 2005. – 2007. gads

⁶ Skatīt Oslo Manual (2005) sīkākai informācijai par produktu un procesu inovāciju definīcijām, kuras lieto Eurostat un OECD.

⁷ Mūsu izvirzītās inovāciju definīcijas saskaņā ar tām, kas minētas vairākumā citu pētījumu. Tomēr vajadzētu būt ļoti piesardzīgiem, izdarot tiešus salīdzinājumus ar citiem pētījumiem. Piemēram, Eurostat Kopienas Inovāciju apsekojums (Eurostat Community Innovation Survey) koncentrējas uz produktu un procesu inovācijām, kas ir jaunums uzņēmuma līmenī nevis visa tirgus līmenī. Mūsu definīcijas apskata inovācijas, kas ir jaunums visā tirgū.

⁸ Atšķirība starp 2006. un 2007. gadu ir nozīmīga tikai pie 10% statistiskā nozīmīguma līmeņa.

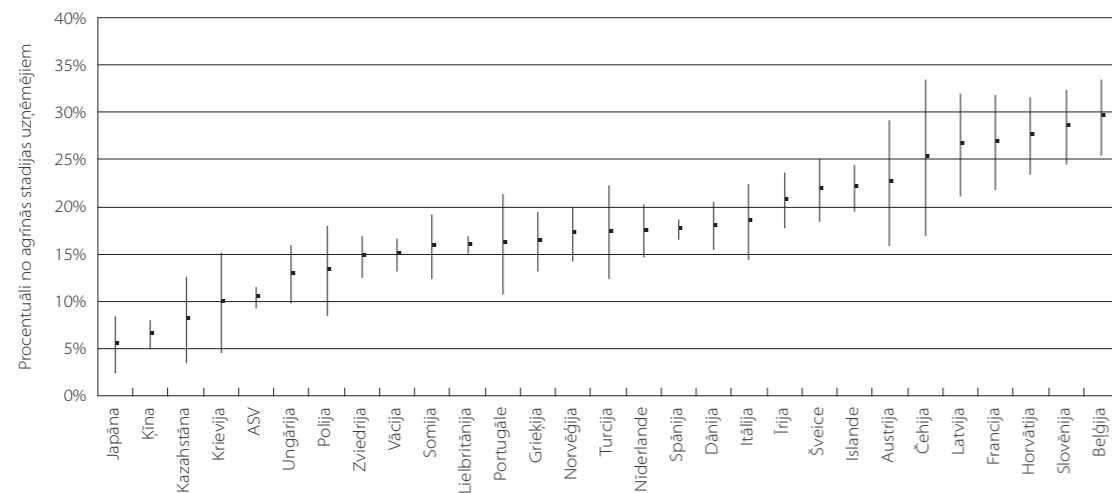
⁹ Vienīgais izņēmums ir neliels pieaugums starp tiem uzņēmumiem, kas ievieš procesa inovācijas. Tomēr izmaiņas bija nelielas un statistiski nenozīmīgas.

STARPTAUTISKA ORIENTĀCIJA

Pēdējās desmitgadēs ir audzis mazo un vidējo uzņēmumu ieguldījums starptautiskajā tirdzniecībā. Tādējādi jautājums par pieeju ārējiem tirgiem kļūst arvien svarīgāks gan nobriedušiem, gan agrinās stadijas uzņēmējiem. GEM pētījumā visiem uzņēmējiem

tika lūgts novērtēt to esošo (vai potenciālo) klientu īpatsvaru, kas dzīvo ārzemēs. 14. attēls parāda agrinās stadijas uzņēmēju daļu, kas atbildēja, ka vairāk kā 25 % viņu klientu atrodas ārpus valsts robežām.

14. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar starptautisku orientāciju pa valstīm, 2002. – 2007. gads

Piezīmes: Procenti tika aprēķināti, izmantojot apvienotos GEM datus 2002. – 2007. gadam. Latvijas rādītāji pamatojas uz 2005. – 2007. gada datiem.

Šis rādītājs iekļauj visus agrinās stadijas uzņēmējus, kam ir (vai ir sagaidāmi) vairāk kā 25 % klientu ārpus valsts robežām.

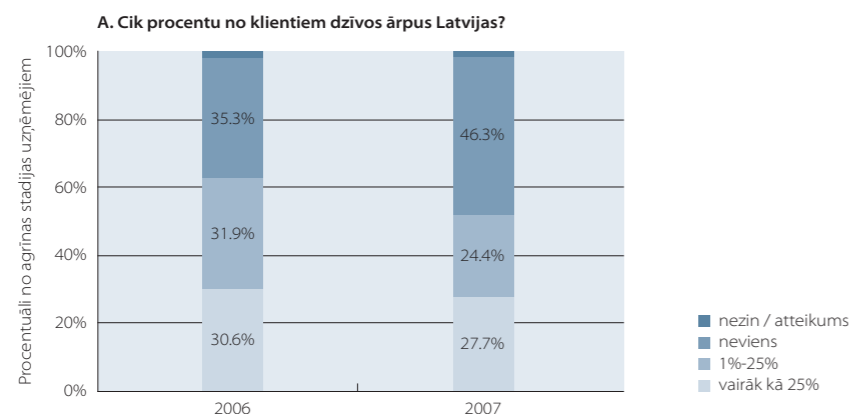
Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālus.

Avots: 2007. g. GEM kopējais ziņojums "GEM 2007 Executive Report".

Latvijai ir neliela, atvērta ekonomika, kas atrodas tuvu lielam Eiropas tirgiem. Tāpēc ārējiem tirgiem ir ievērojama loma agrinās uzņēmējdarbības aktivitātē Latvijā. Salīdzinot ar lielu ekonomiku uzņēmējiem, kas vairāk koncentrējas uz saviem iekšējiem tirgiem (piemēram, ASV, Ķīna, Krievija, Vācija), uzņēmējiem mazās, bet strauji augošās valstīs (piemēram, Latvijā, Slovēnijā un Horvātijā) parasti ir vairāk klientu ārzemēs.

2007. gadā starptautiski orientētu agrinās stadijas uzņēmēju (t.i., uzņēmēju, kuriem vairāk kā 25 % klientu ir ārzemēs) īpatsvars Latvijā nedaudz samazinājās (sk. 15. attēlu). Tajā pašā laikā palielinājās to uzņēmēju īpatsvars, kas darbojās tikai vietējā tirgū. 2006. gadā apmēram viena trešdaļa visu agrinās stadijas uzņēmēju atbildēja, ka viņiem nav klientu ārpus Latvijas. Gadu vēlāk gandrīz puse no agrinās stadijas uzņēmējiem ir orientēti tikai uz vietējo tirgu.

15. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēji ar starptautisko orientāciju Latvijā 2006. un 2007. gadā

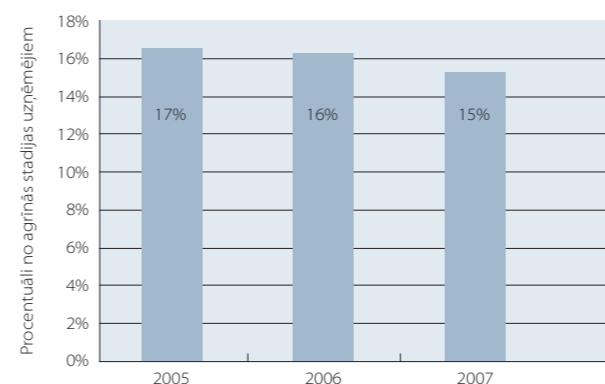
UZŅĒMĒJDARBĪBAS MOTIVĀCIJA

Ne visi indivīdi tiek iesaistīti uzņēmējdarbības aktivitātē tāpēc, ka saredz biznesa iespējas. Ir uzņēmēju daļa, kas nesaskata citus veidus, kā nopelnīt iztiku. Viņus sauc par nepieciešamības spiestiem uzņēmējiem, un dažkārt tiek uzskatīts, ka viņi daudz mazāk veicina ekonomisko izaugsmi. Piemēram, teorijā tiek uzskatīts, ka šiem uzņēmējiem ir mazāka tieksme nopelnīto investēt uzņēmumā, palielināt uzņēmuma apgrozījumu vai nodarbinātību, eksportēt savu produkciju ārzemēs, ieviest inovatīvus produktus vai jaunākās tehnoloģijas. Augsts nepieciešamības spiesto uzņēmēju īpatsvars var norādīt uz nepilnīgu darba tirgu un problēmām ekonomikā.

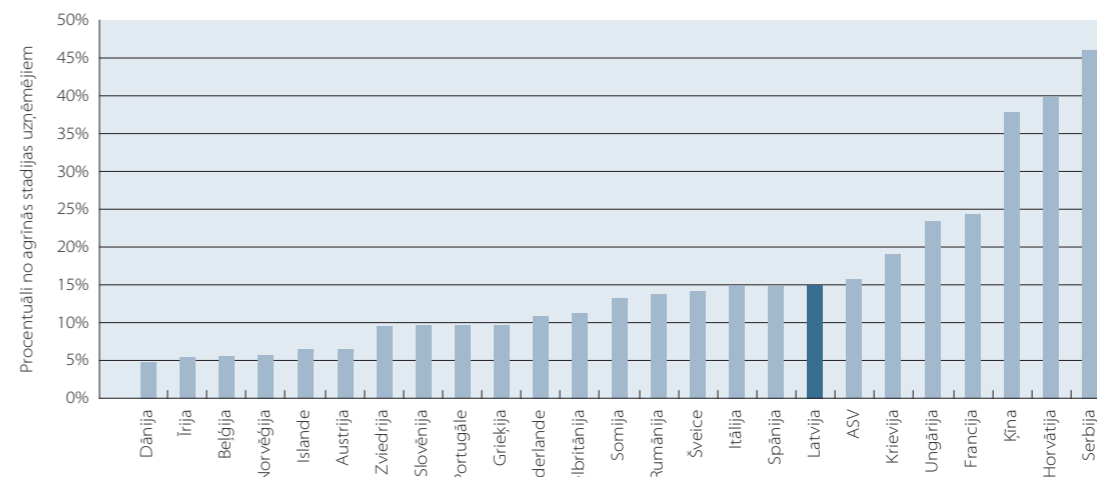
Latvijā apmēram 16 % agrinās stadijas uzņēmēju iesaistījās uzņēmējdarbībā nepieciešamības spiesti. 16. attēlā var redzēt, ka nepieciešamības spiesto uzņēmēju īpatsvars ir nedaudz samazinājies. Tomēr samazinājums ir neliels un statistiski nenozīmīgs.

Starp valstīm ir lielas atšķirības uzņēmējdarbības motivācijā. 17. attēls parāda Latviju starptautiskā kontekstā. Vidēji ES-15 valstīm ir mazāks nepieciešamības spiesto uzņēmēju īpatsvars kā Latvijā. Īpaši daudz nepieciešamības spiesto uzņēmēju ir Horvātijā un Serbijā. No jaunajām dalībvalstīm Slovēnijā ir vismazākais agrinās stadijas uzņēmēju īpatsvars, kas iesaistās uzņēmējdarbībā nepieciešamības spiesti (zem 10 %).

16. attēls: Agrinās stadijas nepieciešamības spiestie uzņēmēji Latvijā, 2005. – 2007. gads

17. attēls: Agrinās stadijas nepieciešamības spiestie uzņēmēji pa valstīm 2007. gadā

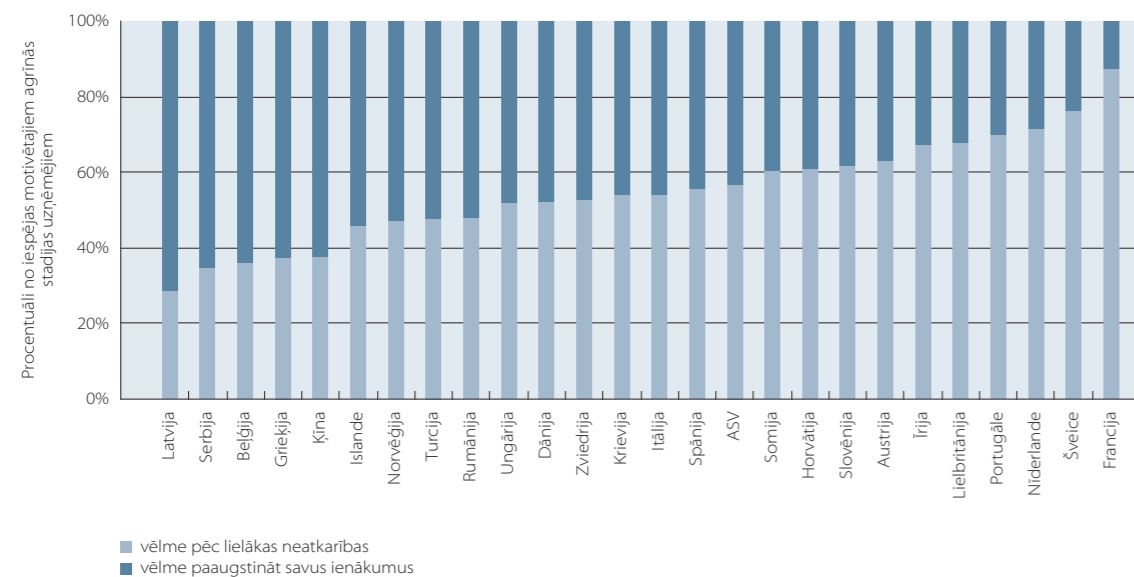

Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

Tiem, kas iesaistās uzņēmējdarbībā, lai izmantotu biznesa iespējas, ir divi galvenie dzinuli: vēlme pēc lielākas neatkarības un vēlme paaugstināt savus ienākumus. GEM valstīs šo divu motīvu nozīme ir ļoti atšķirīga. Lielākoties valstīm ar augstiem ienākumiem noteicošais motīvs ir 'neatkarība'. GEM pētījums to izskaidro ar faktu, ka šajās valstīs ir viegli pieejamas alternatīvas iespējas gūt ienākumus. Taču var ietekmēt arī citi faktori, piemēram, atšķirības nodokļu sistēmā darba devējiem, pašnodarbinātajiem un darba ņēmējiem, attieksme pret bagātības iegūšanu un uzkrāšanu.

Latvijā starp iespējas motivētiem agrinās stadijas uzņēmējiem ir ļoti zems to uzņēmēju īpatsvars, kuru dzinulis bija vēlme pēc lielākas neatkarības (29%). Tas ir viens no zemākajiem rādītājiem starp visām GEM valstīm un pats zemākais Eiropā (18. attēls). Tas raksturo Latvijas agrinās stadijas uzņēmēju kā tādu, kura galvenā motivācija ir peļņa vai bagātība.

18. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēju divi dzinuli biznesa iespēju izmantošanai pa valstīm 2007. gadā

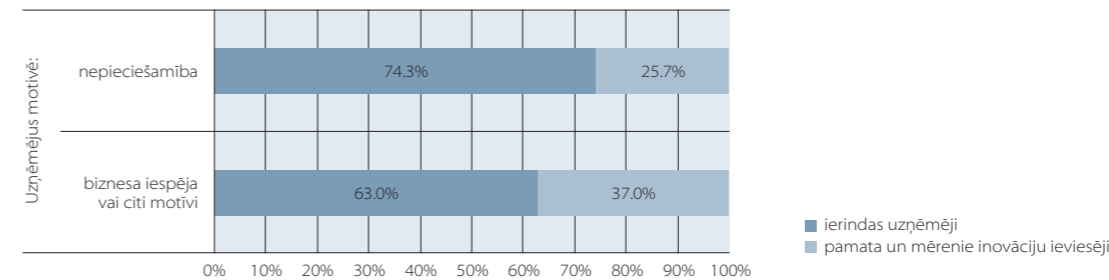

Avots: 2007. g. GEM kopējais ziņojums "GEM 2007 Executive Report".

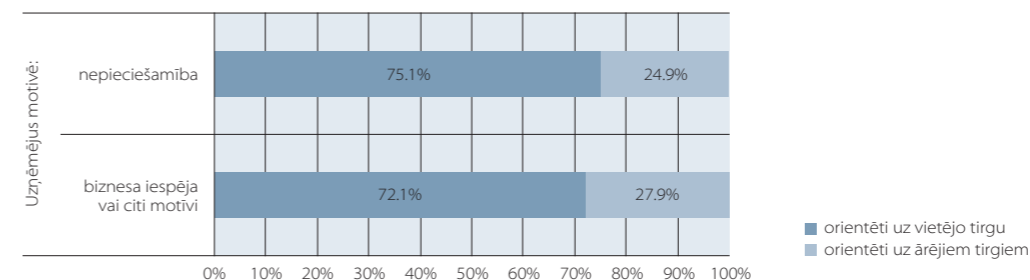
Kā jau tika minēts iepriekš, nepieciešamības spiestie uzņēmēji var atšķirties no iespējas motivētiem uzņēmējiem ar uzņēmējdarbības aktivitātes raksturojumu. Šo hipotēzi var pārbaudīt, izmantojot GEM datus. Kā parādīts 19. attēlā, iespējas motivētiem uzņēmējiem ir lielāka tieksme būt inovatīviem. Starp nepieciešamības spiestiem uzņēmējiem ir nedaudz mazāk uz eksportu orientētu uzņēmēju. Starp viņiem ir arī relatīvi vairāk pašnodarbināto indivīdu, tādēļ ir iespējams, ka uzņēmumi, kas uzsākti nepieciešamības dēļ, mazāk veicina jaunu darbavieta izveidi. Tāda pati situācija tika novērota laika periodā no 2005. līdz 2007. gadam. Tomēr atšķirības starp iespējas motivētiem un nepieciešamības spiestiem uzņēmējiem nav nozīmīgas pie 10% statistiskā nozīmīguma līmeņa.

19. attēls: Iespējas motivēto un nepieciešamības spiesto uzņēmēju raksturojums Latvijā 2007. gadā

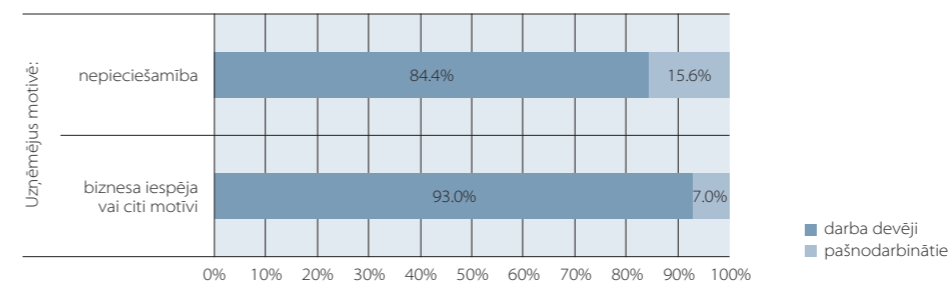
A. Inovācijas

B. Starptautiska orientācija

C. Darbavieta radīšana

NODARBINĀTĪBA

Darbavietu radīšana

Darbavietu radīšana ir svarīgs raksturojums gan agrīnās stadijas, gan jau nobriedušai uzņēmējdarbībai. Pētījumi rāda, ka relatīvi nedaudz agrīnās stadijas uzņēmumu rada neproporcionālu daļu no visām jaunajām darbavietām, ko izveido jaunie uzņēmumi (Autio, 2007).

2007. gada GEM dati rāda, ka vidēji agrīnās stadijas uzņēmums nodarbināja 7 darbiniekus¹⁰, kas ir apmēram tikpat, cik 2006. gadā. 2007. gadā 8.6 % Latvijas uzņēmēju bija pašnodarbinātie. Viņi nenodarbina nevienu citu, tādējādi neveicina (vismaz tieši) jaunu darbavietu radīšanu. 2007. gadā pašnodarbināto personu īpatsvars kopējā uzņēmējdarbības aktivitātē bija mazāks kā 2006. gadā. Analīze arī parāda, ka 2007. gadā samazinājās mikro uzņēmumu īpatsvars, turpretī mazo, vidējo un lielo uzņēmumu skaits ir pieaudzis¹¹.

Starta komandas lielums

Daži indivīdi uzsāk un vada uzņēmumu vieni (un ir vienīgie uzņēmuma īpašnieki), citi to dara sadarbībā ar partneriem. GEM pētījums Latvijā parāda, ka vidēji starta komandā ir 2 īpašnieki. Agrīnās stadijas uzņēmuma komandas lielums nav īpaši mainījies pēdējo gadu laikā. Nedaudz mazāk kā viena trešdaļa agrīnās

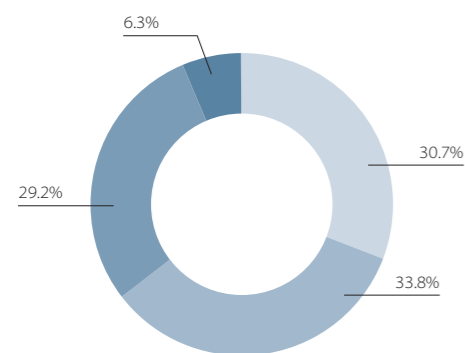
Ir iespējams, ka pagājušajā gadā mazākiem uzņēmumiem bija lielāka tendence aiziet no tirgus. Mazāki uzņēmumi ir brīvāki un elastīgāki savā rīcībā. Mazus uzņēmumus var vieglāk un ātrāk slēgt. Piemēram, pašnodarbinātas personas var viegli pārslēgties no pašnodarbinātā statusa uz algotu darbu, ja vienas nodarbošanās relatīvais pievilcīgums mainās.

Kas attiecas uz nodarbinātības izredzēm nākamajiem pieciem gadiem, 2007. gadā tikai apmēram 3.3 % uzņēmumu paredzēja darbinieku skaita samazināšanu. 32 % uzskatīja, ka nodarbinātība nemainīsies. Procentuāli mazliet zemāks uzņēmēju skaits plānoja paplašināties¹².

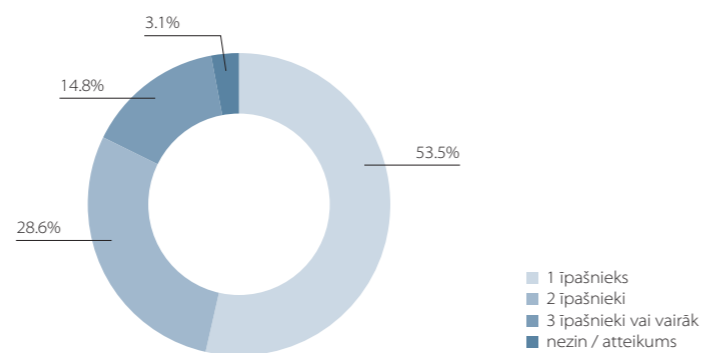
stadijas uzņēmēju ir vienīgie īpašnieki, otra trešdaļa ir partnerattiecībās. Pārējiem (nedaudz mazāk kā 30 %) uzņēmumiem ir 3 īpašnieki vai vairāk. Vairāk kā puse no nobriedušajiem uzņēmējiem ir vienīgie sava uzņēmuma īpašnieki.

20. attēls: Latvijas uzņēmumi pēc īpašnieku skaita 2007. gadā

A. Agrīnās stadijas uzņēmumi

B. Nobriedušie uzņēmumi

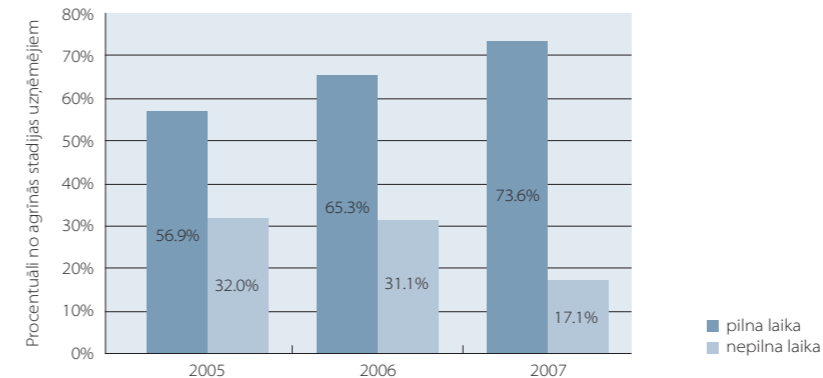

Pilna laika un nepilna laika uzņēmējdarbības aktivitāte

Daži indivīdi velta tikai daļu no sava laika agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātei. Uzsākot uzņēmējdarbību, daži topošie uzņēmēji neaiziet no sava iepriekšējā darba. Arī sievietes uzņēmējas var dot priekšroku nepilna laika uzņēmējdarbībai, lai rezervētu laiku mājsaimniecības aktivitātēm. Daži cilvēki izvēlas nepilna laika režīmu, lai diversificētu risku, t.i., viņi vienlaicīgi ir iesaistīti vairākās aktivitātēs. Tādējādi, ja kāda no šīm aktivitātēm izradīsies neveiksmīga, viņi no tās var atteikties, īpaši finansiāli neciešot.

Latvijas GEM dati rāda, ka 2007. gadā apmēram trīs ceturtdaļas no agrīnās stadijas uzņēmējiem bija pilna laika uzņēmēji, turpretī tikai 17 % bija nepilna laika uzņēmēji. Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, pilna laika uzņēmēju īpatsvars ir būtiski pieaudzis, savukārt pretēja situācija ir vērojama nepilna laika uzņēmējiem.

21. attēls: Pilna laika un nepilna laika agrīnās stadijas uzņēmēji Latvijā, 2005. – 2007. gads

IZMAIŅAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTIVITĀTES KVALITĀTĒ

2007. gadā tika novērots straujš kritums Latvijas agrīnās uzņēmējdarbības rādītājos. Protams, rodas jautājums, vai šādas pēkšņas izmaiņas norāda arī uz izmaiņām uzņēmējdarbības aktivitātes kvalitatīvajās īpašībās.

No vienas puses, uzņēmējdarbības resursu ģeogrāfiskais sadalījums valstī ir kļuvis vienmērīgāks un uzņēmējdarbības rādītāji sektoros ir kļuvuši sabalansētāki. Agrīnās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte palielinājās korporatīvo pakalpojumu jomā un samazinājās ieguves sektorā, kas ir attīstītākas ekonomikas zīme. No otras puses, agrīnās stadijas uzņēmēju kvalitatīvais raksturojums ir pasliktinājies. 2007. gadā bija relatīvi mazāk inovatīvu uzņēmēju un uzņēmumu ar starptautisku orientāciju. Bija vērojama tendence samazināties nepieciešamības spiesto uzņēmēju rādītājiem, taču rezultāts bija gandrīz nenozīmīgs.

Uzņēmējdarbības rādītāju leņķi nedaudz mikstina tas, ka uzņēmējdarbības aktivitātēm tiek veltīts vairāk laika un ka tiek radīts vairāk darbavietu. 2007. gadā bija vairāk pilna laika uzņēmēju un palielinājās to uzņēmēju īpatsvars, kuriem ir vairāk kā 10 darbinieki.

Rezultāti rāda, ka Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes leņķi nebija pilnīgi nejausa. Izskatās, ka ir uzņēmēju grupa, kas 2007. gadā bija mazāk pārstāvēta nekā 2006. gadā. Tie ir nepilna laika uzņēmēji, kam pieder mikro uzņēmumi vai arī viņi ir pašnodarbinātie, kas darbojas ieguves vai patērētāju pakalpojumu jomā, dzīvo visattīstītākajos Latvijas reģionos: Rīgā un Vidzemē. Šie indivīdi varētu būt viselastīgākie, pārslēdzoties starp dažādām aktivitātēm. Ja darba tirgus piedāvā labākas nodarbinātības iespējas, viņi varētu būt pirmie, kas aiziet no uzņēmējdarbības.

¹⁰ Vidējais ir aprēķināts, no izlases izslēdzot dažus lielus uzņēmumus (>250 darbinieki).

¹¹ Nodarbinātības datus vajadzētu interpretēt piesardzīgi, jo uz šo jautājumu daudzi uzņēmēji nevarēja vai atteicās atbildēt.

¹² Aptuveni viena trešdaļa respondentu nevarēja pateikt, kā mainīsies nodarbinātība, vai arī atteicās atbildēt uz šo jautājumu.

4. LATVIJAS UZŅĒMĒJU PORTRETS

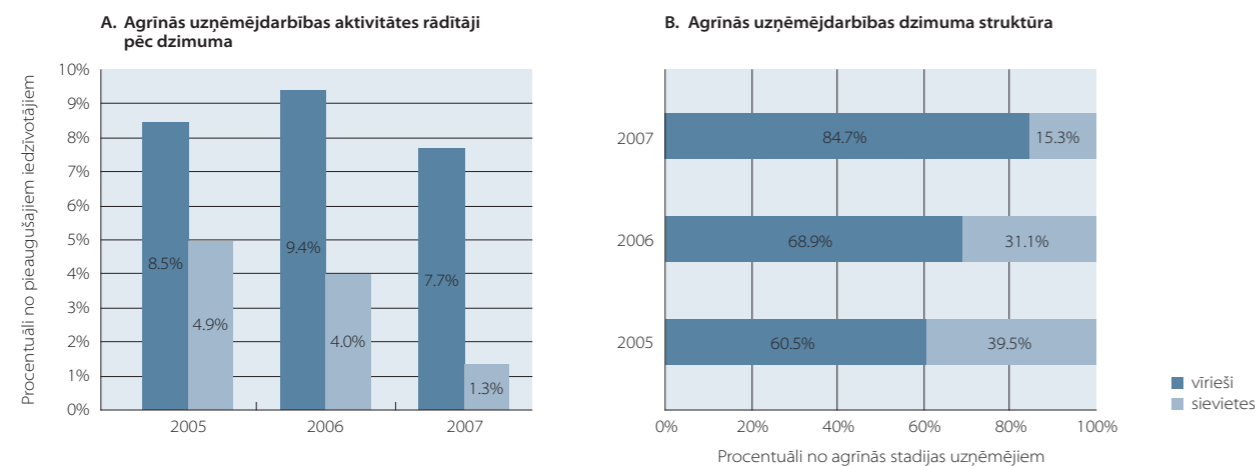
DZIMUMS

Uzņēmējdarbība daudzās valstīs atkarīga no indivīda dzimuma, un arī Latvija šajā ziņā nav izņēmums. Uzņēmējdarbības aktivitātes līmeņa atkarība no dzimuma novērota visā laika periodā no 2005. gada līdz 2006. gadam. Latvijā ir strauji palielinājusies atšķirība uzņēmējdarbības agrīnās stadijas aktivitātes līmenī starp sievietēm un vīriešiem. 2007. gadā tikai nedaudz vairāk kā 15 % no agrīnās stadijas uzņēmējiem bija sievietes, salīdzinot ar gandrīz 40 % 2005. gadā.

23. attēls parāda vīriešu un sieviešu aktivitātes līmeni agrīnās uzņēmējdarbības stadijā piecās dažādās vecuma grupās. 2007. gadā aktivitātes līmeņi visās vecumā grupās samazinājās, tomēr vislielākais kritums uzņēmējdarbības aktivitātē bija gados jaunām sievietēm.

Vīriešiem un sievietēm ir atšķirīga attieksme pret uzņēmējdarbību un nākotnes iecerēm. Tikai 22 % sieviešu pretstatā 30 % vīriešu apstiprinājušas, ka viņām ir pietiekamas zināšanas un pieredze, lai uzsāktu uzņēmējdarbību. Pētījums liecina, ka sievietes retāk nekā vīrieši saskatījušas labas iespējas turpmāko sešu mēnešu laikā uzsākt uzņēmējdarbību savā dzīves vietā. Ievērojami mazāka daļa sieviešu (3.3 % pret 8.5 %) gatavojās uzsākt jaunu uzņēmumu turpmāko trīs gadu laikā. Tomēr bailes no neveiksmes biznesā nav neviena dzimuma raksturīga iezīme: apmēram vienāds skaits sieviešu un vīriešu apstiprināja, ka bailes no neveiksmes varētu atturēt viņus no biznesa uzsākšanas. Sievietes daudz biežāk nekā vīrieši bijušas spiestas uzsākt uzņēmējdarbību nepieciešamības dēļ.

22. attēls: Aktivitāte pēc dzimuma uzņēmējdarbības agrīnajā stadijā, 2005. – 2007. gads

23. attēls: Agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis Latvijā pēc vecuma un dzimuma, 2006. – 2007. gads

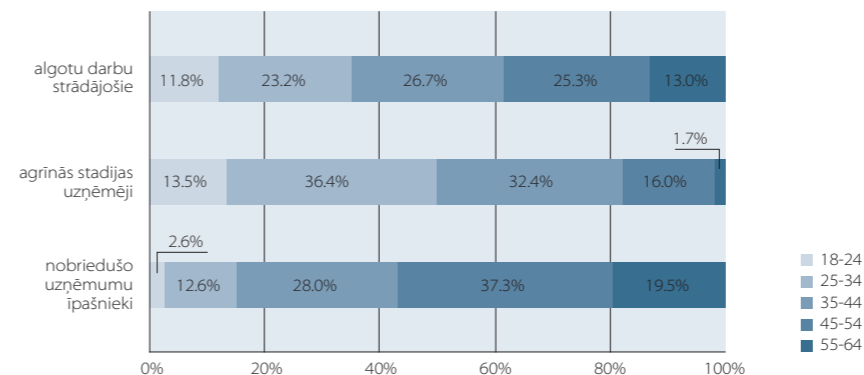

VECUMS

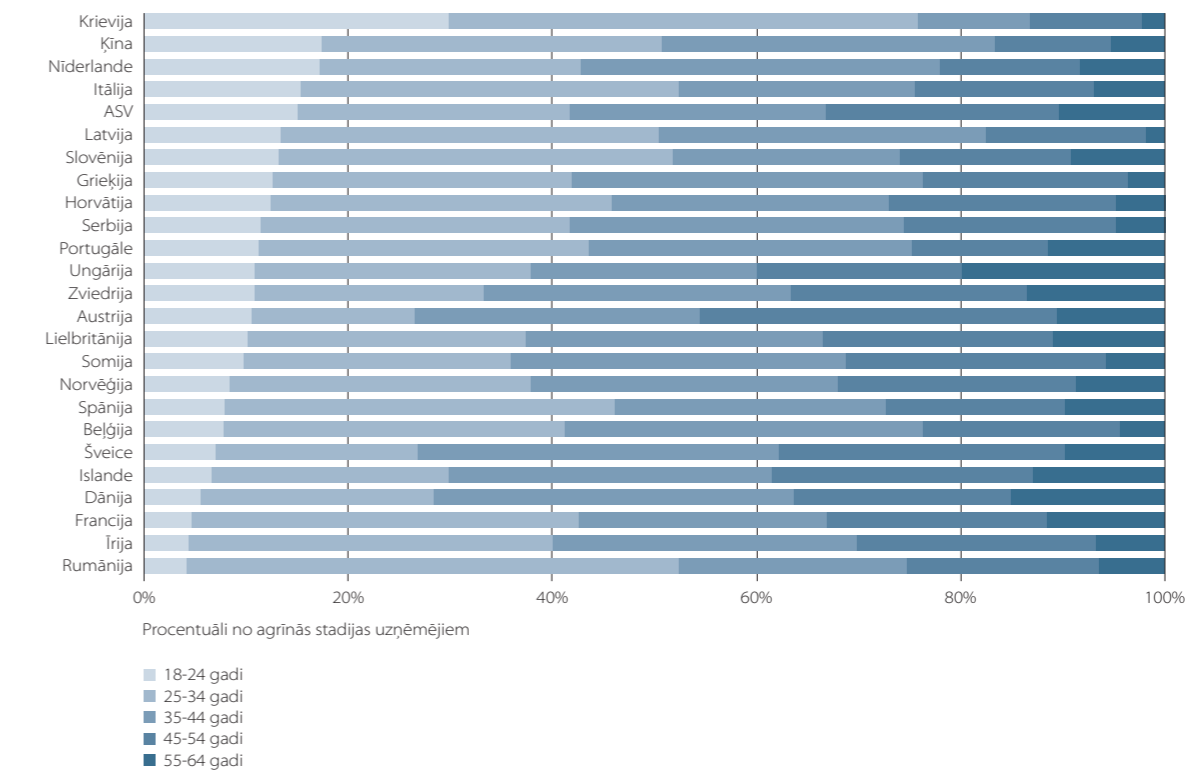
Agrīnās stadijas uzņēmēji Latvijā ir samērā jauni. Puse no viņiem ir jaunāki par 35 gadiem. Vidējais vecums agrīnās stadijas uzņēmējiem 2007. gadā bija 34 gadi, bet uzņēmumos nodarbinātajiem – 40. Nobriedušo uzņēmumu īpašniekiem ir tendence būt vecākiem nekā algotajiem darbiniekiem vai agrīnās stadijas uzņēmējiem.

Agrīnās stadijas uzņēmēji Latvijā ir jaunāki nekā citās Eiropas valstīs. 25. attēls parāda agrīnās stadijas uzņēmēju vecuma struktūru dažādās valstīs. Vienīgi Nīderlandē un Itālijā ir lielāks agrīnās stadijas uzņēmēju īpatsvars, kas jaunāki par 25 gadiem, nekā Latvijā.

24. attēls: Uzņēmēju un algoto darbinieku vecuma struktūra Latvijā 2007. gadā

25. attēls: Agrīnās stadijas uzņēmēju vecuma struktūra pa valstīm 2007. gadā

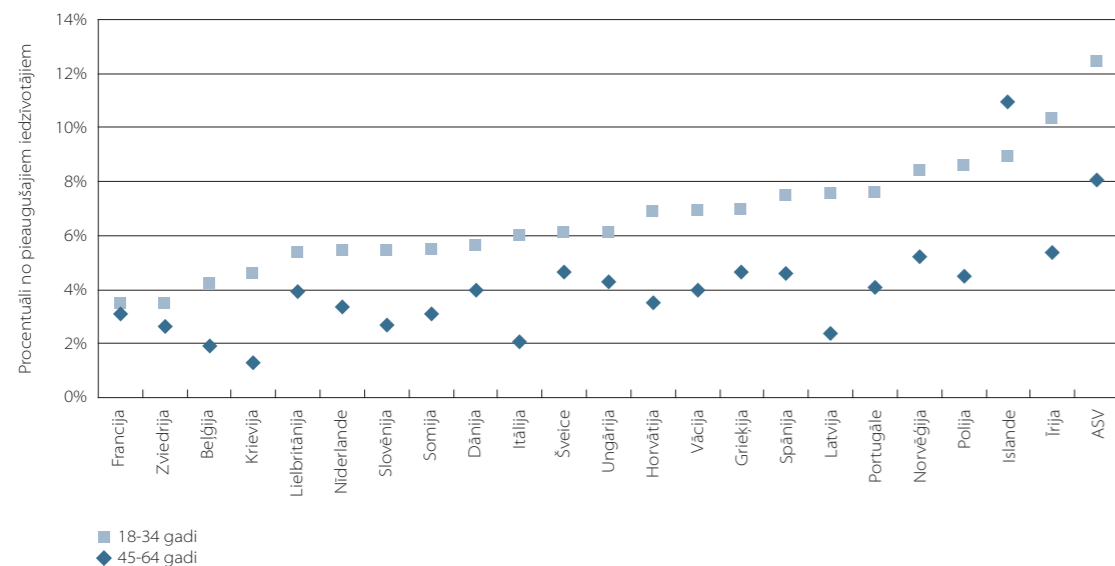

Avots: Aprēķini no 2007. gada GEM apkopotajiem datiem.

26. attēls parāda agrinās stadijas uzņēmēju īpatsvaru dažādās vecuma grupās atlasītajās GEM valstīs. Ir liela atšķirība starp jaunākās un vecākās paaudzes rādītājiem visās Eiropas valstīs, izņemot Franciju un Zviedriju. Islande ir vienīgā Eiropas valstī, kur vecākā paaudze ir vairāk iesaistīta uzņēmējdarbībā nekā jaunā. Visās pārējās Eiropas valstīs jauniem cilvēkiem ir tendence būt vairāk iesaistītiem agrinās stadijas uzņēmējdarbībā. Šis piemērs ir īpaši izteikts pārejas perioda valstīs (Krievijā, Horvātijā) un jaunajās dalībvalstīs (Latvijā, Slovēnijā, Polijā)¹³.

Latvija ir viens no labākajiem piemēriem, kas demonstrē atšķirības uzņēmējdarbības garā starp vecāko ("Padomju laiku") un jaunāko paaudzi. Pamatojoties uz apvienotajiem GEM 2005. – 2007. gada datiem, Latvijā agrinās stadijas uzņēmēju rādītājs vecuma grupā no 18 līdz 34 gadiem bija 7.5 %, bet vecuma grupā virs 44 gadiem - tikai 2.4 %. Šī atšķirība par vairāk nekā 5 procentpunktiem (vai gandrīz 70 %) ir viena no lielākajām Eiropas valstīs. Vienīgi Krievijā ir līdzīga aina. Var pamanīt, ka agrinās stadijas uzņēmējdarbības līmenis jauniem cilvēkiem Latvijā ir samērā liels, līdzīgs kā Spānijā, Portugālē un Norvēģijā. Tomēr vecākajā vecuma grupā šis rādītājs ir viens no zemākajiem Eiropas valstīs.

26. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte pēc vecuma grupām pa valstīm, 2001. – 2007. gads

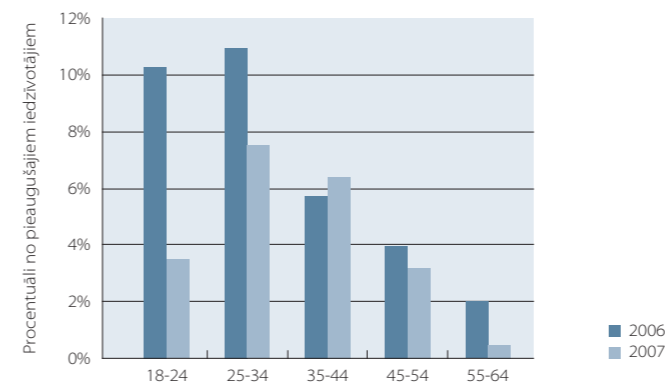

Piezīmes: Procenti aprēķināti, izmantojot apvienotos GEM datus par laika periodu no 2001. līdz 2007. gadam. Latvijā aprēķini balstīti uz 2005. – 2007. gada datiem.
Avots: 2007. g. GEM kopējais ziņojums "GEM 2007 Executive Report".

Augstāk minētais salīdzinājums starptautiskajā līmenī ir balstīts uz apvienotajiem GEM datiem 2001.-2007. gadam (attiecībā uz Latviju izmantoti dati par laika periodu no 2005. līdz 2007. gadam). Taču Latvijā situācija ir ļoti dinamiska. Šajā gadā esam novērojuši uzņēmējdarbības aktivitātes līmeņa pazemināšanos, īpaši jaunākajā vecuma grupā no 18 līdz 24 gadiem. Augstākais

agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis saglabājas vecuma grupā no 25 līdz 34 gadiem. Tomēr agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes sadalījums pa vecuma grupām kļūst arvien līdzīgāks tam, kāds novērots attīstītajās Eiropas valstīs, t.i., apgriezts U-veida sadalījums.

27. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis Latvijā pa vecuma grupām, 2006. – 2007. gads

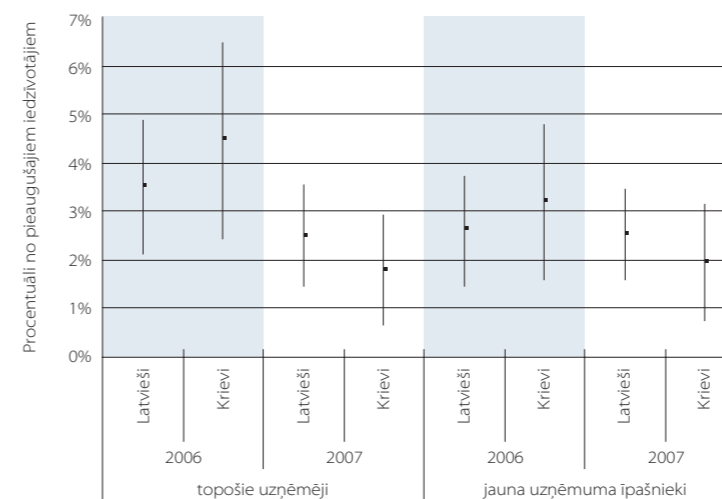

ETNISKĀ PIEDERĪBA

Gan 2006. gada, gan 2007. gada Latvijas GEM pētījumi parādīja, ka nepastāv nozīmīgas atšķirības uzņēmējdarbības aktivitātes līmenī dažādās etniskajās grupās. Etniskajiem krieviem

un etniskajiem latviešiem ir vienāda tiesme kļūt par topošajiem uzņēmējiem un jauna uzņēmuma īpašniekiem.

28. attēls: Topošo uzņēmēju un jauno uzņēmumu īpašnieku rādītāji Latvijā pēc etniskās piederības, 2006. – 2007. gads

Piezīme: Vertikālās līnijas diagrammā attēlo 95% statistiskā nozīmīguma intervālus

¹³ Liela absolūtā starpība starp agrinās stadijas uzņēmējdarbības rādītājiem jauniem un veciem cilvēkiem ir novērota arī valstīs ar augstu uzņēmējdarbības līmeni, piemēram, ASV un Īrijā, tomēr relatīvi (attiecībā pret vidējo uzņēmējdarbības rādītāju valstī) šī starpība nav tik būtiska.

IZGLĪTĪBA

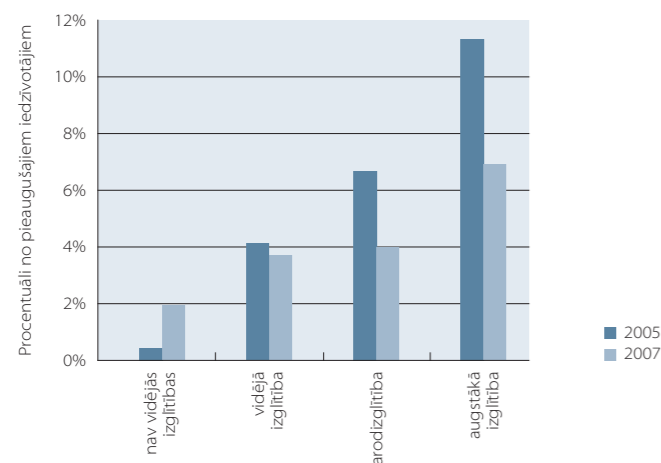
Teorētiski izglītības ietekme uz uzņēmējdarbības aktivitāti nav viennozīmīga. No vienas puses, izglītotāki indivīdi ir labāk atalgoti darba tirgū, un tādējādi viņiem varētu nebūt izteiktas motivācijas iesaistīties uzņēmējdarbībā. No otras puses, izglītība var sniegt iemaņas, kas palielina iespējas kļūt par veiksmīgu uzņēmēju.

29. attēls parāda, ka Latvijā 2007. gadā agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte ievērojami samazinājusies to iedzīvotāju vidū, kam ir augstākā izglītība¹⁴. Aktivitātes kritums uzņēmējdarbības rādītājos augsti izglītotiem indivīdiem var nozīmēt, ka 2007. gadā darba tirgū piedāvātas labākas nodarbinātības iespējas. Iespējams, ka īpaši straujas ekonomikas attīstības ietekmē konkurence lielo uzņēmumu starpā par iespēju darba tirgū piesaistīt kvalificētu darbinieku ir palielinājusi piedāvāto atalgojumu un tādējādi izmainījis līdzsvaru starp nodarbinātību un neatkarīgo uzņēmējdarbību. Varētu būt, ka labs atalgojums vai citas priekšrocības ir piesaistījušas daudzus izglītotus uzņēmējus algotam darbam.

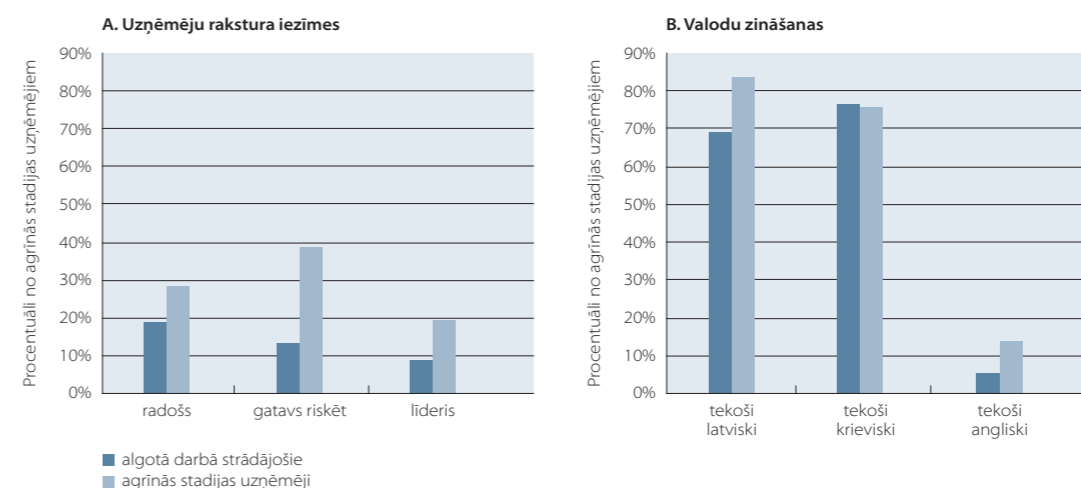
Tikai 16 % agrinās stadijas uzņēmēju un 18 % nobriedušu uzņēmēju ir augstākā izglītība uzņēmējdarbības vadībā. Tomēr starp algotā darbā strādājošiem izglītību uzņēmējdarbībā ieguvuši mazāk kā 9 %. Agrinās stadijas uzņēmējiem bija labākas valodu zināšanas salīdzinājumā ar algotā darbā nodarbinātajiem: tie labāk runāja latviešu un angļu valodās. Tomēr krievu valodas zināšanas nav pazīme, kas raksturotu tieši Latvijas uzņēmējus. Salīdzinot ar algotā darbā strādājošiem, agrinās stadijas uzņēmēji un nobriedušu uzņēmumu īpašnieki biežāk uzskatīja sevi par radošiem indivīdiem, par gataviem uzņemties risku, kā arī par cilvēkiem, kam piemīt lidera iezīmes.

Dažiem indivīdiem, kuri uzsāk uzņēmējdarbību, šī nodarbošanās ir pavisam jauna, bet citi izmēģinājuši to darīt jau iepriekš. Neatkarīgi no tā, vai iepriekšējā pieredze biznesā bijusi veiksmīga, var apgalvot, ka šie cilvēki guvuši vērtīgu pieredzi, būdami uzņēmēji. Pārsteidzoši, cik daudziem agrinās stadijas uzņēmējiem un nobriedušu uzņēmumu īpašniekiem Latvijā ir iepriekšējā pieredze uzņēmējdarbībā. Gandrīz puse uzņēmēju apstiprinājuši, ka viņi jau mēģinājuši agrāk uzsākt un vadīt savu uzņēmumu. Tikai niecīgam skaitam indivīdu, kuri nav uzņēmēji, ir līdzīga pieredze.

29. attēls: Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte Latvija pēc izglītības līmeņa, 2005. – 2007. gads

30. attēls: Agrinās stadijas uzņēmēju rakstura iezīmes un valodu zināšanas Latvijā 2007. gadā

Piezīme: Gan uzņēmēja rakstura iezīmes, gan valodu zināšanās vērtējuši paši aptaujātie, izmantojot 5-punktu skalu.

3. tabula: Uzņēmējdarbības pieredze uzņēmējiem un algotu darbu strādājošiem Latvijā 2007. gadā

Darbības veids	Īpatsvars respondentu ar iepriekšēju pieredzi uzņēmējdarbībā
Agrinās stadijas uzņēmēji	42%
Nobriedušu uzņēmumu īpašnieki	48%
Algotu darbu strādājošie	5%

Piezīme: Uzņēmējiem tika jautāts, vai viņi bijuši iesaistīti jebkāda veida uzņēmējdarbībā pirms esošā biznesa uzsākšanas.

UZŅĒMĒJU DEMOGRĀFISKĀ PORTRETA IZMAIŅAS

2007. gadā Latvijā novērotais agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes kritums notika līdz ar izmaiņām topošo uzņēmēju un jaunā biznesa īpašnieku demogrāfiskajos rādītājos. Agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātes kritums bija īpaši nozīmīgs jauniem cilvēkiem, jo īpaši jaunām sievietēm, un cilvēkiem ar augstāko un profesionālo izglītību.

Izglītoti jauni cilvēki pārstāv vismobilāko iedzīvotāju daļu. Iespējams, ka daudz jaunu, izglītotu cilvēku, kuri uzskatīja uzņēmējdarbību par potenciālu karjeras iespēju, 2007. gadā nolēma uz laiku vai pastāvīgi pārorientēties uz algoto darbu. Šo lēmumu motivēja darba tirgū piedāvātās izdevīgas nodarbinātības iespējas. Nav skaidrs, kāpēc uzņēmējdarbības aktivitāte starp sievietēm samazinājusies vairāk nekā starp vīriešiem. Viens no iemesliem varētu būt tāds, ka sievietes vairāk novērtē drošību un sociālos pabalstus, kas parasti ir būtiska algoto darbinieku kompensācijas daļa.

¹⁴ Laika periodā no 2005. līdz 2007. gadam novērots būtisks kritums agrinās stadijas uzņēmējdarbības aktivitātē, kā arī nobriedušu uzņēmumu īpašnieku rādītājos indivīdiem, kuriem ir augstākā izglītība vai arodizglītība.

5. JAUNA UZŅĒMUMA FINANSĒŠANA

UZŅĒMĒJDARBĪBAS UZSĀKŠANAS IZMAKSAS

Latvijā 2007. gadā vidējās izmaksas uzņēmējdarbības uzsākšanai bija nedaudz mazākas nekā 2006. gadā. 2006. gadā pusei topošo uzņēmumu bija nepieciešams vismaz 21,300 EUR, lai uzsāktu biznesu, bet 2007. gadā to varēja izdarīt ar summu, kas mazāka par 15,000 EUR.

4. tabula apkopo paredzamos uzņēmējdarbības uzsākšanas izdevumus topošajiem uzņēmumiem Latvijā. Topošie uzņēmēji tika iedalīti trijās grupās atkarībā no viņiem nepieciešamajiem finanšu līdzekļiem, izmantojot standarta klasteru grupēšanas metodi. Aptuveni 40 % topošo uzņēmēju uzņēmējdarbības uzsākšanai vidēji bija nepieciešami 4,670 EUR, kas norāda uz ļoti zemu uzsākšanas kapitālu. No otras puses, ceturtajai daļai uzņēmēju izmaksas izrādījās ļoti augstas.

Uzņēmējdarbības uzsākšana ar ļoti lieliem finanšu līdzekļiem ir raksturīga telekomunikāciju, metālapstrādes, būvmateriālu ražošanas, kā arī nekustamo īpašumu un vairumtirdzniecības jomās. Neviena no šīm jomām nebija minēta pirmajā uzņēmēju grupā

ar zemām uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksām. Projekti ar zemām izmaksām galvenokārt bija uzsākti pakalpojumu, mazumtirdzniecības, lauksaimniecības un lauku tūrisma jomās.

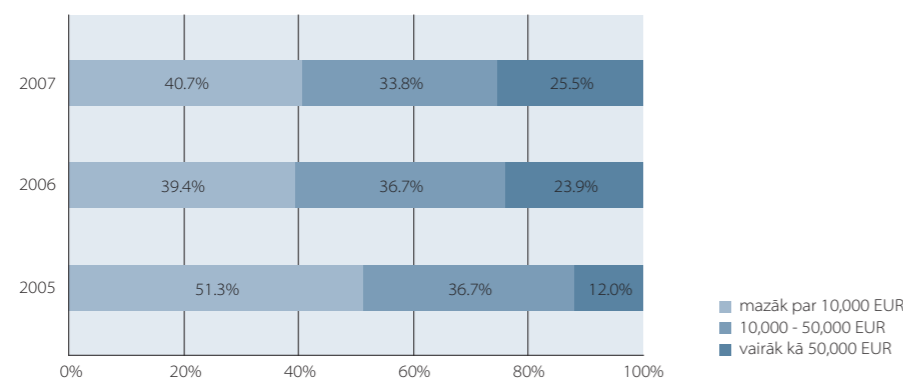
Analizējot uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma struktūru pēdējos trīs gados, var secināt, ka, salīdzinot ar 2006. un 2007. gadu, 2005. gadā ir bijis nedaudz lielāks relatīvi lētāko projektu īpatsvars. Tomēr struktūra nav spēcīgi mainījusies. Visos trijos gados aptuveni tai pašai uzņēmēju proporcijai bijusi nepieciešamība pēc vidēja apjoma finansiālajiem līdzekļiem uzņēmējdarbības uzsākšanai.

GEM dati parāda, ka vislielākās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas bijušas 2006. gadā (32. attēls). Salīdzinot ar 2006. gadu, 2007. gadā vidējais uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējums visās trijās grupās ir samazinājies. Iemesli šim kritumam nav izsecināmi no GEM pētījuma, bet ir iespējams, ka jau 2007. gadā optimisms Latvijas ekonomikā kritās, tādejādi novedot pie tā, ka vērienīgu jauno projektu kļuva mazāk.

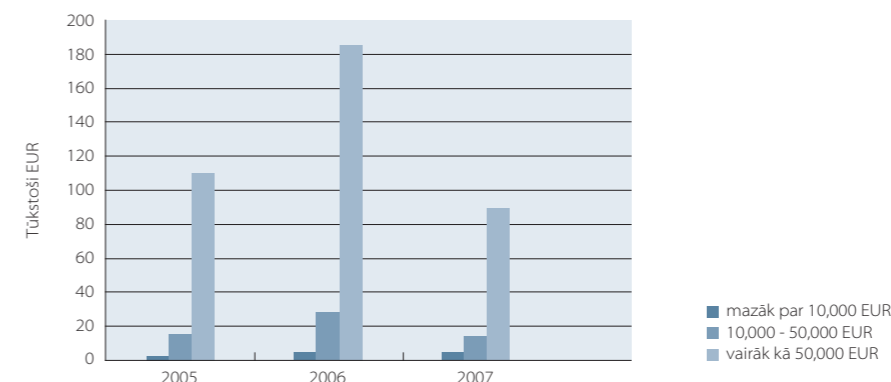
4. tabula: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pa klasteriem 2007. gadā

Nepieciešamais uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējums	Vidējā nepieciešamā summa (EUR)	Grupas īpatsvars starp visiem topošajiem uzņēmumiem
Mazāk par 10,000 EUR	4,670	41%
10,000 – 50,000 EUR	19,170	34%
Vairāk kā 50,000 EUR	147,650	25%

31. attēls: Uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksu struktūra topošajiem uzņēmējiem Latvijā, 2005. – 2007. gads

32. attēls: Uzņēmējdarbības uzsākšanas mediānas izmaksas Latvijā pa klasteriem, 2005. – 2007. gads

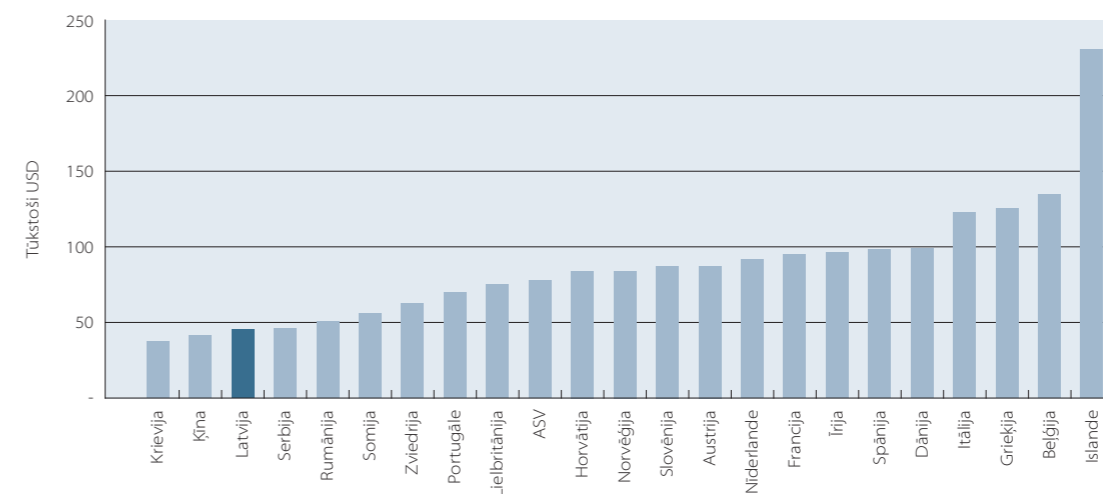

Salīdzinājums ar citām valstīm parāda, ka Latvijā uzņēmumu uzsākšanai nepieciešamie finanšu līdzekļi vēl joprojām ir ļoti zemi. Naudas apjoms, kas nepieciešams, lai izveidotu jaunu uzņēmumu Latvijā, ir līdzīgs tam, kāds nepieciešams Krievijā, Serbijā un Rumānijā. Valstis, kur ir sasniegts augstāks attīstības līmenis, piemēram, Slovēnijā, vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas ir apmēram tādas pašas kā ASV, Norvēģijā, Austrijā un Nīderlandē. Šie skaitļi ne tikai atspoguļo cenu līmeni dažādās valstīs, bet arī norāda uz dažādu valstu topošo uzņēmēju projektu apmēru un kvalitāti. Vērienīgākie uzņēmējdarbības projekti, kas saistīti ar inovācijām, starptautiskās tirdzniecības attīstību un izaugsmi, droši vien prasīs vairāk finanšu līdzekļu

nekā mazu, tradicionālu, uz vietējo tirgu orientētu uzņēmumu izveide.

Pēdējo hipotēzi var pārbaudīt, izmantojot 2007. gada GEM pētījuma datus Latvijā. No rezultātiem var secināt, ka nepieciešamības dēļ izveidotam uzņēmumam ir zemākas uzsākšanas izmaksas nekā biznesa iespēju rezultātā izveidotam; inovatīvs uzņēmums prasīja piecas reizes vairāk naudas līdzekļu nekā parasts; uzsākšanas izmaksas uz eksportu orientētiem uzņēmumiem bija ievērojami lielākas nekā vietējas nozīmes uzņēmumiem. Turklāt analīze rāda, ka topošie uzņēmēji-vīrieši plāno izveidot uzņēmumus ar lielākiem finansiāliem ieguldījumiem nekā sievietes¹⁵.

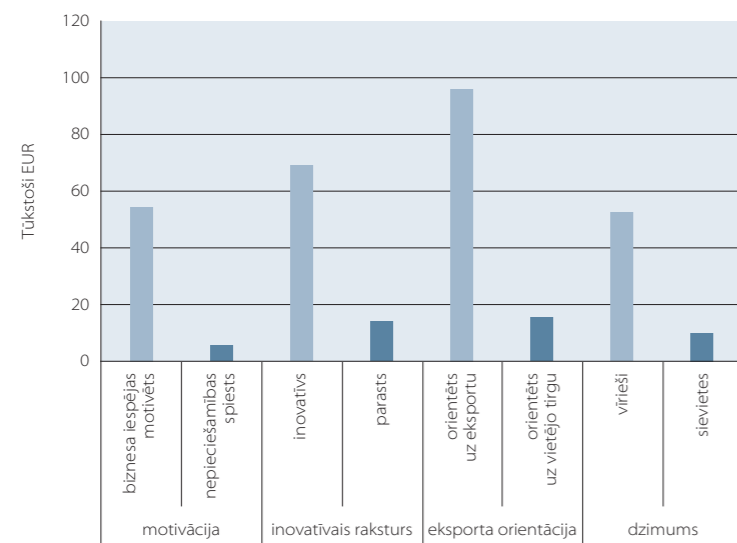
33. attēls: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pa valstīm 2007. gadā

Avots: 2007. gada GEM finanšu datubāze.

¹⁵ Atšķirība starp nepieciešamības spiesto un iespējas motivētu uzņēmēju vidējam uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksām ir nozīmīga pie 5 % statistiskā nozīmīguma līmeņa. Visas pārējās atšķirības ir nozīmīgas pie 10% līmeņa. Netika atrastas nozīmīgas atšķirības uzsākšanas izmaksās starp topošajiem uzņēmējiem dažādās etniskajās grupās.

34. attēls: Vidējās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas pēc topošo uzņēmēju raksturojošajām īpašībām Latvijā 2007. gadā

Avots: 2007. gada GEM finanšu datubāze.

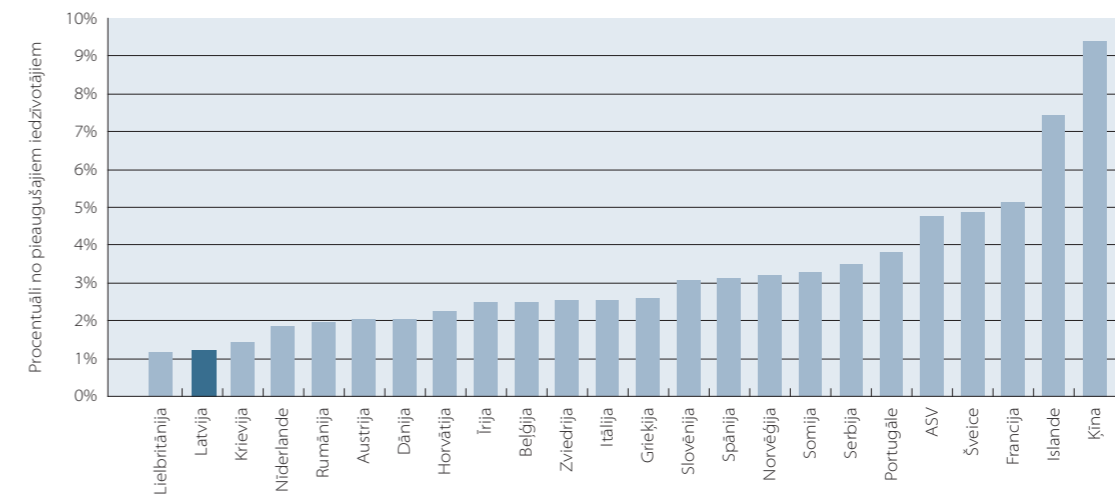
NEFORMĀLĀS INVESTĪCIJAS

Kā rāda GEM 2005. un 2006. gada dati, neformālie investori (t.i., ģimenes locekļi, draugi, kolēģi utt.) ir nozīmīgs avots uzņēmējdarbības uzsākšanas finansēšanā. 2006. gadā apmēram 70 % no topošajiem uzņēmējiem, kuri paļāvās uz ārējiem finanšu resursiem, minēja vismaz vienu neformālo investoru kā potenciālu līdzekļu avotu jaunas uzņēmējdarbības uzsākšanai.

GEM pēta neformālo investoru izplatību dažādās valstīs. Respondentiem tika jautāts, vai viņi ir ieguldījuši personīgos līdzekļus kādā jaunā uzņēmumā, ko uzsākusi cita persona. 2007. gadā tikai 1.6 % pieaugušo Latvijā atbildēja pozitīvi (t.i., apmēram 24 tūkstoši cilvēku). Neformālo investoru īpatsvars 2006. gadā bija ievērojami lielāks (5.3 %). Arī salīdzinājums dažādu valstu starpā parādīja, ka Latvijā 2007. gadā bija ļoti zems neformālo investoru īpatsvars.

Neformālo investoru īpatsvara samazināšanās atbilst topošo uzņēmēju skaita samazinājumam. Tomēr nav skaidrs, kāda ir cēloņsakarība starp šiem diviem fenomeniem. No vienas puses, varētu būt, ka pieprasījums pēc neformāliem ieguldījumiem samazinājies tāpēc, ka mazāk cilvēku plānoja uzsākt biznesu 2007. gadā. No otras puses, varētu būt, ka brīvo finanšu līdzekļu apjoms, kas pieejams indivīdiem ieguldīšanai, samazinājies (vai arī šo līdzekļu ieguldījumi uzņēmējdarbībā izrādījušies nerentabli). Potenciālo investoru skaits ir samazinājās, atstājot potenciālos topošos uzņēmējus bez galvenā uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma avota. Ja šis izskaidrojums ir pareizs, tad neformālo investoru trūkums varētu būt viens no faktoriem, kas ietekmējis uzņēmējdarbības aktivitātes samazināšanos.

35. attēls: Neformālo investoru izplatības rādītājs pa valstīm 2007. gadā

IZMAIŅAS UZŅĒMUMU UZSĀKŠANAS FINANSĒJUMĀ

Topošajiem uzņēmējiem 2007. gadā bija mazākas prasības pēc finanšu līdzekļiem nekā 2006. gadā. To varētu izskaidrot ar mazāku skaitu vērienīgu projektu. Kā parādīts iepriekšējās nodaļās, 2007. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem bija mazāk inovatīvu un uz eksportu orientētu agrīnās stadijas uzņēmēju. Turklāt agrīnās stadijas uzņēmēju vidū ir samazinājies indivīdu īpatsvars ar augstāko izglītību. Varētu būt, ka labāk izglītotie cilvēki biežāk uzsāk lielus projektus un viņiem ir arī vieglāk piesaistīt finansiālos līdzekļus, piemēram, ņemot kredītu bankā.

2007. gada GEM nesniedz informāciju par jaunu uzņēmumu uzsākšanas finansējuma avotiem. Tomēr šogad mēs novērojam neformālo investoru izplatības samazināšanos Latvijā. Nav pilnīgi skaidrs, kā interpretēt šo pārmaiņu. Uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma struktūra ir rezultāts kompleksam mijiedarbības procesam starp topošo uzņēmēju pieprasījumu pēc kapitālieguldījumiem un dažādu finansēšanas resursu pieejamību. Piemēram, ja uzņēmēji iegūst vieglāku pieeju bankas kredītam, viņi var dot priekšroku bankai nevis neformāla investora mikrokredītam. No otras puses, ja topošajiem uzņēmējiem ir prasības pēc samērā maziem kapitālieguldījumiem un ja viņiem nav pieejami formāla finansējuma avoti vai personīgie līdzekļi uzņēmējdarbības uzsākšanai, tad neformālo investoru skaita samazināšanās var kavēt uzņēmējdarbības aktivitātes attīstību.

APSKATS 1: TOPOŠO LATVIJAS UZŅĒMĒJU RAKSTUROJUMS

(PAMATOJOTIES UZ UZŅĒMĒJDARBĪBAS DINAMIKAS PANEĻPĒTĪJUMU LATVIJĀ¹⁶)

Uzņēmējdarbības dinamikas panelpētījums (Panel Study of Entrepreneurial Dynamics - PSED) Latvijā aptver nejauno un reprezentatīvo izlasi ar 400 topošajiem uzņēmējiem. Pamatojoties uz šiem datiem, mēs varam izveidot detalizētāku topošā Latvijas uzņēmēja portretu¹⁷. PSED dati attiecas uz aptuveni to pašu laika periodu kā 2007. gada GEM. Dati tika vākti no 2006. gada novembra līdz 2007. gada maijam. Līdz ar to abu apsekojumu rezultāti ir salīdzināmi.

PSED topošo uzņēmēju definīcija ir līdzīga tai, kas sniegta GEM, proti, topošais uzņēmējs ir pieaudzis indivīds, kurš (aktīvi) pats vai kopā ar citiem mēģina izveidot jaunu uzņēmumu, kas viņam/ viņai piederēs pilnībā vai daļēji¹⁸. Būtu jāatbilst vismaz vienam no zemāk minētajiem kritērijiem (vairāk kā 6 mēnešus no iepriekšējiem 12), lai uzņēmējdarbību varētu kvalificēt kā topošo:

- Uzņēmējdarbība nav nesusi nekādus ienākumus;
- Mēneša izdevumi ir lielāki nekā mēneša ienākumi;
- Uzņēmuma īpašniekiem nav maksāta alga.

PSED dati parāda, ka topošie uzņēmēji Latvijā ir diezgan lielā mērā attīstījuši biznesu jau pašā biznesa cikla sākumā. Praktiski divas trešdaļas no topošajiem savu produktu vai pakalpojumu pilnībā izveidojuši un sagatavojuši pārdošanai. Tikai 2 % atzina, ka produkts vai pakalpojums vēl ir tikai idejas līmenī. Nedaudz vairāk kā ceturtdaļa topošo uzņēmēju apgalvoja, ka produkts ir attīstības stadijā.

Tipisks topošais Latvijas uzņēmējs ir 36 gadus vecs vīrietis, etniskais latvietis, ar bakalaura grādu inženierzinātnēs vai uzņēmējdarbībā. Viņa uzņēmējdarbības aktivitāte visticamāk ir saistīta ar celtniecības jomu. Viņam ir 6 – 7 gadu pieredze jomā, kurā viņš uzsāk savu uzņēmējdarbību. Pirms uzņēmējdarbības uzsākšanas viņš ir jau izmēģinājis 2 vai 3 dažādas profesionālās darbības.

Salīdzinot ar GEM 2007. gada datiem, PSED dati parāda optimistiskāku tendenci Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes dzimuma struktūrā. 60 % no topošo uzņēmēju izlases ir vīrieši, bet 40 % - sievietes. Šāds rezultāts atbilst 2005. un 2006. gada GEM datiem, bet neparāda milzīgo atšķirību dzimumu starpā, kas redzama jaunākajos GEM datos.

Starp topošajiem uzņēmējiem ir aptuveni divas reizes vairāk etnisko latviešu nekā etnisko krievu: attiecīgi 63 % pret 30 %. Apmēram tāda pati proporcija ir starp tiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, un tiem, kuriem dzimtā valoda ir krievu valoda (attiecīgi 63 % un 34 %). Lielākajai daļai no topošajiem uzņēmējiem, kuriem ir cita etniskā piederība nevis latviešu vai krievu, mātes valoda ir krievu.

Visvairāk topošo uzņēmēju ir ieguvuši vai nu profesionālo izglītību (43 %), vai augstāko izglītību (38 %). Vispopulārākās topošo uzņēmēju izglītības jomas ir inženierzinātnes (18 %) un uzņēmējdarbība (15 %). Vīrieši priekšroku dod inženierzinātņu studijām (23 %), kam seko uzņēmējdarbība (13 %), celtniecība (10 %), transports (8 %), bet sievietēm pirmajā vietā ir uzņēmējdarbība (18 %), pēc tam iet tieslietas (11 %), inženierzinātnes (10 %), sociālās un sabiedriskās zinātnes (9 %).

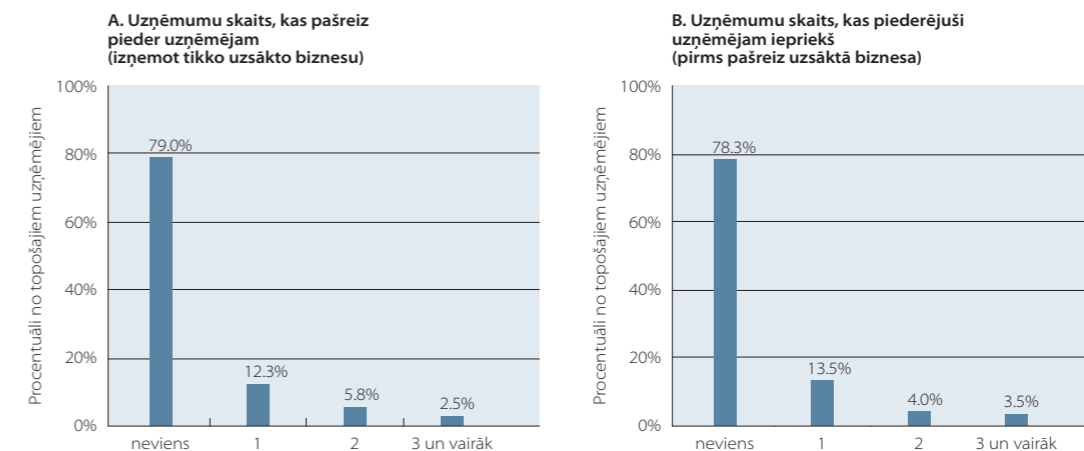
Tikai 5 % topošo uzņēmēju mēģina uzsākt uzņēmējdarbību kā savu pirmo profesionālo darbību. Pārējiem 95 % jau ir zināma pieredze darba tirgū. Puse no viņiem ir izmēģinājuši vienu vai divas dažādas profesionālās aktivitātes pirms esošā uzņēmuma uzsākšanas. Maza grupa topošo uzņēmēju (13 %) varētu tikt uzskatīti par "visu amatu meistariem". Šie cilvēki ir mēģinājuši piecas vai vairāk dažādas profesionālās darbības. Viņiem varētu būt visdažādākās prasmes un pieredze vairākās atšķirīgās jomās. Saskaņā ar Lazear (2004) šādiem cilvēkiem var būt lielākas izredzes būt veiksmīgiem uzņēmējdarbībā nekā citiem. Mūsu izlasē lielākā daļa no "visu amatu meistariem" ir vīrieši. Tomēr šie cilvēki ar savu pārējo raksturojumu būtiski neatšķiras no pārējiem izlasē aptvertajiem uzņēmējiem.

Gandrīz 30 % topošo uzņēmēju uzņēmējdarbības aktivitāte nav jaunums; viņiem jau ir bijis savs uzņēmums pirms esošā vai arī viņiem pieder vēl viens uzņēmums. Pārsteidzoši ir tas, ka ceturtdaļa no topošajiem uzņēmējiem uzsāk uzņēmējdarbību jomā, kurā viņiem nav nekādas pieredzes. Tomēr pārējiem 50 % ir piecu vai vairāk gadu pieredze.

Pārsvārā topošie uzņēmēji uzsāk uzņēmējdarbību tādās jomās kā celtniecība (19 %), privātie pakalpojumi (14 %), mazumtirdzniecība (13 %) un transports (10 %). Vīrieši dod priekšroku celtniecībai (25 %) un transportam (13 %), bet sievietes – privātajiem pakalpojumiem (21 %) un mazumtirdzniecībai (19 %).

Gandrīz 10 % topošo uzņēmēju ziņoja, ka tehnoloģijas, kuras viņi izmanto (vai gatavojas izmantot) ražošanas procesā, nav bijušas pieejamas pirms gada. Apmēram tāds pats īpatsvars uzņēmēju uzskata, ka produkts vai pakalpojums, ko viņi piedāvā, ir jauns un patērētājiem nepazīstams. Saskaņā ar definīciju, kas minēta šī ziņojuma 3. nodaļā, 18 % no topošajiem uzņēmējiem ir pamata inovāciju ieviesēji. Gandrīz 15 % topošo Latvijas uzņēmēju teica, ka viņi ir attīstījuši oriģinālas tehnoloģijas, procesus vai procedūras. Tomēr tikai 4 % uzņēmēju ir iesnieguši patenta, autortiesību vai preču zīmes pieteikumu.

36. attēls: Topošo uzņēmēju pieredze uzņēmējdarbībā Latvijā, 2006/2007. gads

¹⁶ Lai gūtu vairāk informācijas par šo projektu, skatīt Pielikumu B.

¹⁷ GEM dati nav pietiekami šādam nolūkam, jo GEM pētījums aptvēra samērā mazu topošo uzņēmēju skaitu – aptuveni 50 indivīdus.

¹⁸ Tie indivīdi, kuriem pašreizējā brīdī pieder un kuri vada jau esošu uzņēmumu, arī uzskatāmi par topošajiem uzņēmējiem, ja viņi atbilst citiem definīcijā minētajiem kritērijiem.

APSKATS 2: TOPOŠO LATVIJAS UZŅĒMĒJU UZŅĒMĒJDARBĪBAS UZSĀKŠANAS IZDEVUMI

(PAMATOJOTIES UZ UZŅĒMĒJDARBĪBAS DINAMIKAS PANEĻPĒTĪJUMU LATVIJĀ)

Uzņēmējdarbības dinamikas panelpētījums (PSED) Latvijā ietver nodaļu, kura vērtina uzņēmējdarbības uzsākšanas finansialajai pusei. Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem 2007. gada GEM nav informācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanas finanšu avotiem, tomēr PSED var sniegt vērtīgu ieskatu šajā jautājumā.

PSED 400 topošo uzņēmēju izlase var tikt iedalīta trijās lielās grupās pēc ārējā finansējuma piesaistes nepieciešamības. Viena trešdaļa topošo uzņēmēju jau ir pieteikusies kādā finanšu institūcijā pēc ārējā finansējuma; vēl viena trešdaļa nav pieteikusies, bet plāno to darīt nākotnē; atlikusi daļa uzskatīja, ka ārējais finansējums nav piemērots viņu biznesam. Aptuveni puse uzņēmēju, kas interesējās par ārējo finansējumu (47 %), intervijas brīdī jau bija saņēmuši pirmo līdzekļu iemaksu.

PSED pētījums apskata tos finansēšanas avotus, ko īpašnieki piesaistījuši pirms topošā uzņēmuma reģistrēšanās Uzņēmumu reģistrā. Respondentiem tika lūgts norādīt summu¹⁹, ko viņi saņēma uzņēmējdarbības uzsākšanas finansēšanai no šādiem avotiem:

- Personīgie uzkrājumi;
- Aizņēmumi no ģimenes locekļiem vai radniekiem;
- Aizņēmumi no draugiem, darba devējiem vai kolēģiem;
- Aizņēmumi pret ķīlu (piemēram, iekļājot mašīnu vai māju);
- Citi avoti.

5. tabula: Uzņēmumu uzsākšanas finansējuma avoti, 2006/2007. gads

Finansēšanas avoti	Skaitis	Procenti
Personīgie uzkrājumi	343	95.8%
Aizņēmumi no ģimenes locekļiem, radniekiem	38	10.6%
Aizņēmumi no draugiem, darba devējiem vai kolēģiem	12	3.4%
Aizņēmumi pret ķīlu	38	10.6%
Citi avoti	34	9.5%

Piezīme: Procenti aprēķināti, ņemot vērā visus tos respondentus, kuri sniedza pilnvērtīgas atbildes uz uzdotajiem jautājumiem par finansēšanas avotiem (358 respondenti).

Respondentiem tika lūgts minēt līdzekļu apjomu, ko izmantojuši viņi paši, kā arī daļu, ko izmantojuši citi uzņēmuma īpašnieki. Sadalījums pēc uzņēmēju izmantotajiem finansēšanas veidiem attēlots 5. tabulā.

PSED dati parāda, ka topošie uzņēmēji lielā mērā paļaujas uz personīgo finansējumu, jo 96 % uzņēmēju uzsākšanas finansējumam izmantoja personīgos iekrājumus. Gandrīz trīs ceturtdaļas izmantoja personīgos iekrājumus kā vienīgo uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma avotu. Citu avotu izmantošanas intensitāte ir mazāka: tikai 11 % ziņoja, ka viņi izmantojuši aizņēmumus no ģimenes locekļiem, tāda pati proporcija izmantojusi aizņēmumus pret ķīlu. Aizņēmumi no draugiem, darba devējiem un kolēģiem izrādījušies mazāk populārie finansēšanas avoti. Kopumā 34 respondenti (9.5 %) minēja citus finansēšanas avotus, kas nebija sarakstā. Lielākā daļa kā citu avotu minēja banku. Kā citi avoti tika minēti arī ES struktūrfondi, sponsoru palīdzība, palīdzība no pilsētas domes. Kā parādīts 6. tabulā, jauno uzņēmumu īpašnieku skaits būtiski neietekmē uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējuma struktūru.

6. tabula: Uzņēmējdarbības uzsākšanas finansēšanas struktūra pēc īpašnieku skaita, 2006/2007. gads

Dažādu finansēšanas avotu skaits	Viens īpašnieks (N=210)		Vairāki īpašnieki (N=148)	
	Biežums	Procenti	Biežums	Procenti
Izmantots viens avots	155	73.8%	116	78.4%
Izmantoti tikai personīgie iekrājumi	149	71.0%	108	73.0%
Izmantoti vairāki avoti	55	26.2%	32	21.6%

Šie rezultāti norāda uz ievērojamām izmaiņām uzņēmējdarbības finansēšanas avotos, kurus izmantojuši topošie uzņēmēji Latvijā. Saskaņā ar GEM 2006. gada ziņojumu, tikai puse no topošajiem uzņēmējiem paļāvās vienīgi uz pašfinansēšanos, bet ļoti liela daļa (apmēram 35 %) minēja neformālos investorus (t.i., ģimenes locekļus, draugus un kolēģus) kā svarīgu finansēšanas avotu. PSED dati liecina, ka 2006. gada beigās situācija mainījās: vairāk topošo uzņēmēju pievērsās pašfinansēšanai, ievērojami mazāk bija spējīgi piesaistīt neformālos investorus. Ar šiem rezultātiem saskaņojas arī tas, ko novērojām 2007. gada GEM datus, t.i. strauju neformālo investoru samazināšanos Latvijā.

Saskaņā ar PSED datiem vidējais uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējums no personīgajiem avotiem nav liels – apmēram 2700 LVL (3840 EUR)²⁰. Tas nav pārsteidzoši, ņemot vērā, ka minimālais nepieciešamais līdzekļu apjoms, lai reģistrētu jaunu uzņēmumu Latvijā, ir 2000 LVL (2850 EUR). Vairāk kā viena trešdaļa no respondentiem norādīja tieši šo summu (2000 LVL) kā kopējo naudas summu, ko visi īpašnieki nodrošināja no personīgajiem ietaupījumiem.

¹⁹ Ja respondenti atteicās precizēt naudas summu, viņiem tika lūgts nosaukt procentos (no kopējā finansējuma) summu no katra avota. Apmēram 10 % visu respondentu atteicās atbildēt uz jebkādiem jautājumiem par uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējumu.

²⁰ Šis vērtējums pamatojas uz 202 respondentu atbildēm, kas norādīja uzņēmuma uzsākšanā ieguldīto naudas daudzumu no personīgajiem uzkrājumiem. Pārējie 141 respondenti atteicās precizēt naudas summas, tāpēc vidējā finansējuma novērtējums varētu būt nobidits.

SECINĀJUMI

Neskatoties uz straujo ekonomikas izaugsmi 2005. – 2007. gadā, agrīnās stadijas uzņēmēju aktivitāte Latvijā ir samazinājusies jau 2007. gada vidū. Salīdzinājumā ar 2005. un 2006. gadu pieaugušajiem Latvijas iedzīvotājiem karjera uzņēmējdarbībā ir kļuvusi mazāk pievilcīga vai pieejama. Šīs izmaiņas ietekmēja pašreizējo iesaistīšanās līmeni agrīnās stadijas uzņēmējdarbībā, kā arī sagaidāmās iespējas biznesa izveidei nākotnē un ieceres uzsākt uzņēmējdarbību. Uzņēmējdarbības vide arī kļuvusi mazāk labvēlīga nekā pirms gada. Šo uzņēmējdarbības aktivitātes kritumu zināmā mērā kompensēja uzņēmējdarbībai veltītā laika pieaugums un lielāks skaits jaunradīto darbavietu. Tomēr pilnībā tas nevarēja kompensēt agrīnās stadijas uzņēmēju skaita samazināšanos.

Topošo uzņēmēju aktivitātes samazināšanās Latvijā notika vienlaikus ar dažām nozīmīgām izmaiņām uzņēmējdarbības raksturīgajās iezīmēs un rādītājos. No vienas puses, uzņēmēju resursu ģeogrāfiskais sadalījums valstī kļuvis vienmērīgāks, kā arī uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis pa sektoriem – sabalansētāks. Agrīnās stadijas uzņēmējdarbības aktivitāte palielinājās korporatīvo pakalpojumu sfērā un samazinājās ieguves sfērā, kas ir attīstītākas ekonomikas pazīme.

No otras puses, agrīnās stadijas uzņēmēju raksturojošie kvalitatīvie rādītāji ir pasliktinājušies. 2007. gadā bija relatīvi mazāk inovatīvu uzņēmēju un starptautiski orientētu uzņēmumu. Salīdzinājumā ar 2006. gadu nepieciešamība pēc zemāka finansējuma topošajiem uzņēmējiem 2007. gadā arī norāda uz mazāku skaitu vērienīgu projektu. Šīs ir sliktas ziņas ekonomikai, jo tas norāda, ka Latvijas uzņēmējdarbībai varētu būt mazāks izaugsmes potenciāls nākotnē un var kristies konkurētspēja.

Neskatoties uz vienmērīgāku uzņēmējdarbības aktivitātes sadalījumu pa reģioniem un sektoriem, dzimumu atšķirības 2007. gadā turpina palielināties. Politikas veidotājiem būtu jāpievērš uzmanība pastāvīgajai dzimumu nesabalansētībai. Ir nepieciešami padziļināti pētījumi, lai noskaidrotu faktoros, kas nosaka šo tendenci.

GEM 2007. gada rezultāti norāda, ka agrīnās stadijas uzņēmējdarbības kritums galvenokārt attiecas uz Latvijas mobilāko iedzīvotāju daļu, proti, jauniem, kvalificētiem pieaugušajiem, kas ir nepilnu laiku nodarbināti, vada mikro uzņēmumus vai ir pašnodarbināti, darbojas sektoros, kur nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi, un ir izvietoti visvairāk attīstītajos Latvijas

reģionos. Iespējams, ka 2007. gadā šie indivīdi tā vietā, lai veidotu karjeru uzņēmējdarbībā, pievienojās algotā darbā nodarbinātajiem. 2007. gadā situācija darba tirgū bija ļoti labvēlīga un bija daudz darba iespēju. Pateicoties ātrai ekonomikas izaugsmei un darbaspēka trūkumam, parādījās daudzas vakances, kas piesaistīja visus cilvēku resursus, tai skaitā iedzīvotājus ar talantu uzņēmējdarbībā.

Cits traucēklis agrīnās stadijas uzņēmējdarbības attīstībai varētu būt saistīts ar uzņēmējdarbības uzsākšanas finansējumu. Topošajiem uzņēmējiem Latvijā ir samērā šauras finansējuma iespējas. Iepriekšējos GEM ziņojumos norādīts, ka topošie uzņēmēji galvenokārt balstās uz saviem personīgajiem finanšu līdzekļiem un mikrokreditiem no neformāliem avotiem, piemēram, radniekiem, draugiem un kolēģiem. Tikai nelielai daļai topošo uzņēmēju ir pieeja banku kredītiem. 2007. gada GEM novēroja neformālo investoru izplatības krasu samazināšanos Latvijā. Šis fakts netieši norāda, ka neformālā investēšana Latvijā kļuvusi mazāk izplatīta. Iemesli šai izmaiņai nav skaidri. Iespējams, ka tieši neformālo investoru izplatības samazināšanās kavēja uzņēmējdarbības aktivitātes attīstību, it īpaši mazu firmu uzsākšanu ar zemām pamatkapitāla prasībām.

Kādas varētu būt izredzes attiecībā uz agrīnās uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni un tendencēm nākotnē? No vienas puses, novērotā vispārējā ekonomiskās aktivitātes lejupslīde 2008. gadā negatīvi ietekmēs arī uzņēmējdarbības attīstību. No otras puses, iespējams, ka nodarbinātības iespēju pasliktināšanās darba tirgū atkal varētu izraisīt jaunus mēģinājumus uzsākt uzņēmējdarbību. Tomēr šādā gadījumā varētu paaugstināties nepieciešamības spiesta uzņēmējdarbības aktivitāte nevis aktivitāte, kuru stimulētu biznesa iespējas. Nākamajos gados, kad Eiropas Strukturālo fondu darbība būs pilnībā uzsākta, mēs atkal ceram sagaidīt inovatīvās un starptautiski orientētās uzņēmējdarbības īpatsvara palielināšanos sakarā ar to, ka vairākas fondu programmas ir paredzētas tieši inovāciju un eksporta veicināšanai Latvijas uzņēmumos.

GEM galvenokārt ir “uzņēmējdarbības mērītājs”, kas sniedz ieskatu uzņēmējdarbības aktivitātēs valstī. Citi TeliSonera institūta atbalstītie pētījumi, piemēram, uzņēmējdarbības dinamikas panelpētījums (PSED) vai inovatīvo uzņēmumu apsekojums Latvijā (SIBIL), papildina GEM rezultātus, sniedzot detalizētāku uzņēmējdarbības dinamikas analīzi.

PIELIKUMS A: GEM PIEEJA UN DATU IEGUVE

GEM PROJEKTA SKAIDROJUMS

Uzņēmējdarbības globālais monitorings (Global Entrepreneurship Monitor - GEM) ir pētniecības programma, kas uzsākta, sadarbojoties Londonas Biznesa skolai (Lielbritānija) un Babsona koledžai (ASV). Pētījums arī ietver katras iesaistītās valsts nacionālo komandu konsorciju. GEM mērķis ir izveidot ikgadēju uzņēmējdarbības aktivitātes līmeņu novērtējumu visdažādākajās pasaules valstīs. GEM projektā tiek izpētīti dažādi faktori gan valstu iekšienē, gan globāli, kas varētu radīt sistemātiskās atšķirības uzņēmējdarbības intensitātē. Dziļāka izpratne

PIEAUGUŠO IEDZĪVOTĀJU APSEKOJUMS

GEM ir vislielākais uzņēmējdarbības pētījums pasaulē, kas balstīts uz indivīdu apsekojumiem. Ik gadu katras valsts nacionālā komanda ir atbildīga par apsekojuma veikšanu pieaugušo iedzīvotāju vidū. 2007. gadā GEM projekta ietvaros tika aptaujātas reprezentatīvās izlases no nejauci izvēlētiem pieaugušajiem (no 1500 līdz gandrīz 43000 indivīdu) 42 valstīs. Līdzīgi kā iepriekšējās GEM aptaujās intervijas anketu veidoja pamatjautājumu kopums, kas tika izmantots, lai noteiktu uzņēmējdarbības aktivitātes rādītājus, kā arī papildjautājumi par respondentu raksturīgām īpašībām, iezīmēm, un attieksmi pret uzņēmējdarbību. Plašu GEM metodoloģijas aprakstu var atrast Reynolds et.al. (2005).

par šiem faktoriem var sekmēt politiku izstrādi uzņēmējdarbības aktivitāšu veicināšanai, kas balstītas uz izpētes rezultātiem, vienlaicīgi sekmējot ekonomiskās vides uzlabošanu. GEM tika uzsākts 1999. gadā, veicot aptaujas 10 valstīs. 2007. gadā programmā piedalījās 42 valstis un vairāk nekā 120 zinātnieku no dažādām nacionālajām komandām sadarbojās ar koordinācijas centru datu ieguvē un projekta attīstītā. Latvija ir GEM projekta dalībvalsts kopš 2005. gada un turpinās savu dalību arī 2008. gada pētījumu ciklā.

Latvijā GEM pieaugušo iedzīvotāju aptauju veica profesionāla tirgus un sociālo pētījumu firma “Latvijas Fakti”. 2007. gada maijā un jūnijā tiešajās intervijās kopumā tika aptaujāti 2000 pieaugušie vecumā no 18 līdz 64 gadiem. Datu ieguvei tika izmantota daudzpakāpju stratificēta nejaucis izlases veidošanas procedūra. Stratifikācija pēc reģiona (Rīga, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale, Latgale), rajona (26 administratīvie rajoni) un dzīvesvietas tipa (Rīga, lielās pilsētas, pilsētas, mazpilsētas, lauku apvidi) nodrošināja pārstāvību visām sociāli-demogrāfiskajām grupām izlasē. Pirmajā posmā pēc nejaucis principa tika izvēlētas 268 izlases punkti. Konkrētais respondents no attiecīgās māsaimniecības tika izvēlēts, izmantojot “pēdējās dzimšanas dienas” principu. Atsaucības rādītājs, atkarībā no dzīves vietas, bija 76 – 81 %. Novērojumi tika svērti pēc vecuma, dzimuma, tautības un dzīvesvietas. Tādējādi GEM pētījuma rezultāti var tikt vispārināti un attiecināti uz visiem Latvijas iedzīvotājiem.

PIELIKUMS B: UZŅĒMĒJDARBĪBAS DINAMIKAS PANEĻPĒTĪJUMS

GEM ir daļa no plašākas pētījumu programmas TeliaSonera institūtā, kuras mērķis ir informēt sabiedrību par uzņēmējdarbības aktivitātes cēloņiem un sekām Latvijā. Cita svarīga šīs programmas iniciatīva ir Uzņēmējdarbības Dinamikas Panelpētījums (Panel Study of Entrepreneurial Dynamics - PSED) Latvijā. PSED ir pētījuma projekts, kura mērķis ir iegūt informāciju par topošajiem uzņēmējiem, t.i., indivīdiem, kuri mēģina uzsākt jaunu biznesu. PSED ir pirmā nacionāli reprezentatīvā datubāze Latvijā, kas nodrošina sistemātiskus un ticamus datus par biznesa veidošanās procesu Latvijā.

PSED pētījuma metodoloģiju izstrādāja uzņēmējdarbības pētnieku grupa ASV profesora Paul Reynold vadībā. PSED pētījums tika uzsākts ASV 1998. gadā un turpinās līdz pat šai dienai. Līdzīgas aptaujas veiktas arī Austrālijā, Beļģijā, Dānijā, Vācijā, Honkongā, Islandē, Īrijā, Nīderlandē, Singapūrā, Slovēnijā, Zviedrijā un Velsā. Šo projektu īstenošanas rezultātā tika izveidota jauna iniciatīva: Globālais uzņēmējdarbības ilgtermiņa pētījumu novērtējums (Global Assessment of Longitudinal Entrepreneurial Studies - GALES). Šis projekts tika uzsākts 2006. gadā ar mērķi standartizēt PSED pētījumu struktūru visā pasaulē, lai veicinātu datu ieguves kvalitāti un sniegtu empīriski pamatotas politikas rekomendācijas, lai veicinātu jaunu uzņēmumu izveidi. TeliaSonera institūts ir daļa no GALES iniciatīvas, kas cenšas veicināt un koordinēt panelpētījumus par uzņēmējdarbību visā pasaulē.

PSED datu vākšana ietver lielas pieaugušo iedzīvotāju proporcijas intervēšanu, lai varētu identificēt reprezentatīvu topošo uzņēmēju izlasi valstī²¹. Katram topošajam uzņēmējam seko līdz laika gaitā, iesaistot viņu atkārtotu interviju ciklā, kas aptver trīs gadu ilgu laika periodu. Parasti tikai daļa no sākotnēji identificētajiem topošajiem uzņēmējiem sekmīgi izveido dzīvotspējīgu uzņēmumu. Tādēļ pētījums tiecas izprast to faktoru ietekmi, kas palīdz izveidot veiksmīgu uzņēmumu. Vairums uzņēmējdarbības apsekojumu Latvijā pašreiz galvenokārt tiecas izprast šķēršļus, kas kavē jau izveidotu firmu darbību. Tomēr šī pieeja noved pie neobjektīvas izlases izvēli (*selection bias*), jo tiek iegūta informācija tikai par tiem uzņēmumiem, kuru uzsākšana bija veiksmīga. Taču informācijas par ļoti jauniem un nelieliem topošajiem uzņēmumiem praktiski nav.

Latvijas PSED pētījumu 2006. gadā uzsāka TeliaSonera Institūta zinātniskie līdzstrādnieki. Pirmais datu vākšanas posms PSED pētījumam Latvijā tika uzsākts 2006. gada novembrī un pabeigts 2007. gada maijā. Aptauju veica profesionālā tirgus un sociālo pētījumu firma "Latvijas Fakti". Atlases stadijā tika savākta nejausa un nacionāli reprezentatīva izlase no 400 topošajiem uzņēmējiem, kas tika aptaujāti tiešajās intervijās. Otrās interviju posms tika veikts 2008. gada augustā. Pirmie PSED pētījuma rezultāti tiks drīzumā publicēti PSED Latvijas ziņojumā (Baltrušaitytē-Axelsson, Sauka un Welter, 2008).

²¹ Saskaņā ar GEM aptauju tikai apmēram 2 – 4 % no pieaugušajiem iedzīvotājiem ir topošie uzņēmēji.

PIELIKUMS C: APTAUJAS PROCEDŪRA GEM VALSTĪS 2007. GADĀ

	Intervēšanas procedūra	Izlases veidošanas metode	Pabeigto interviju skaits	Atsaucības rādītājs ^{1,2}	Maksimālais skaits mēģinājumu sakontaktēt personu ³
Argentīna	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta ar kvotām	2,018	32%	3
Austrija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,158	86%	5
Beļģija	Telefonintervijas (fiksētā līnija un mobilie tel.)	Nejausa numuru izvēle no saraksta un nejausa numuru ģenerēšana	2,028	19%	2
Brazīlija	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot Tautas Skaitīšanas	2,000	70%	3
Čīle	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	4,008	45%	5
Ķīna	Telefonintervijas (fiksētā līnija) un Tiešās intervijas	Nejausa numuru ģenerēšana un klāsteru izlase no saraksta	2,666	72%	5
Kolumbija	Telefonintervijas (fiksētā līnija) un tiešās intervijas	Nejausa numuru izvēle no saraksta un klāsteru izlase, izmantojot Tautas Skaitīšanas	2,102	28%	5 (pa telefonu)
Horvātija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,000	11%	6
Dānija	Telefonintervijas (fiksētā līnija un mobilie tel.)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,001	42%	No 5 līdz 7
Domīnikas Republika	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot Tautas Skaitīšanas	2,081	97%	3
Somija	Telefonintervijas (fiksētā līnija un mobilie tel.)	Nejausa numuru izvēle no saraksta un nejausa numuru ģenerēšana	2,005	19%	6
Francija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta ar kvotām	2,005	50%	-
Grieķija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta un nejausa numuru ģenerēšana	2,000	57%	5
Honkongā	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,058	58%	3
Ungārija	Telefonintervijas (mobilie tel.)	Nejausa numuru ģenerēšana	1,500	58%	5
Islande	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,002	52%	No 25 līdz 30
Indija	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot vēlētajū sarakstus	1,662	100%	5
Īrija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru ģenerēšana	2,007	39%	7
Izraēla	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru ģenerēšana	2,019	33%	5
Itālija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,000	25%	5
Japāna	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta un nejausa numuru ģenerēšana	1,860	10%	0
Kazahstāna	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot kartes	2,000	74%	5
Latvija	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot Tautas Skaitīšanas	2,000	79%	3
Nīderlandē	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	3,539	32%	6
Norvēģija	Telefonintervijas (fiksētā līnija) un tiešās intervijas	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,037	15%	5
Peru	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot socio-ekonomiskās kartes	2,000	67%	3
Portugāle	Telefonintervijas (mobilie tel.)	Nejausa numuru ģenerēšana ar kvotām	2,023	41%	3
Puertoriko	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	1,998	-	1
Rumānija	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot vēlētajū sarakstus	2,046	67%	5
Krievija	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot valsts datus un vēlētajū sarakstus	1,939	52%	3
Serbija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,200	62%	5
Slovēnija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	3,020	86%	8
Spānija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	27,880	46%	7
Zviedrija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,001	75%	12
Šveice	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,148	35%	2
Taizeme	Telefonintervijas (fiksētā līnija) un tiešās intervijas	Nejausa numuru izvēle no saraksta un klāsteru izlase, izmantojot kartes un kvotas	2,000	43%	2 (pa telefonu) 3 (tiešās intervijās)
Turcija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru ģenerēšana	2,400	-	5
Apvienotie Arābu Emirāti	Telefonintervijas (fiksētā līnija un mobilie tel.)	Nejausa numuru izvēle no saraksta	2,180	-	5
Lielbritānija	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru ģenerēšana	42,713	29%	7
ASV	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru ģenerēšana	2,166	17%	9
Urugvaja	Telefonintervijas (fiksētā līnija)	Nejausa numuru izvēle no saraksta un nejausa numuru ģenerēšana ar kvotām	2,000	51%	3
Venecuēla	Tiešās intervijas	Klāsteru izlase, izmantojot socio-ekonomiskās kartes	1,794	61%	0

¹ Atsaucības rādītājs aprēķināts, kopējo pabeigto interviju skaitu dalot ar kopējo piemēroto sakontaktēto ģimeņu skaitu.

² Indivīds no piemērotas ģimenes ir valsts rezidents, četrpadsmit gadu vecs vai vecāks. Tikai tie, kas apciemo valsti, atrodas institūcijās (cietumā, psihiatris-kajās ārstēšanas iestādēs) vai militārajā dienestā tiek izslēgti no aptaujas.

³ Cik daudz reižu atlasīto respondentu mēģināja sakontaktēt pirms atmešanas no izlases.

ATSAUCES

Autio, E. (2007), "Global Entrepreneurship Monitor 2007 Global Report on High-Growth Entrepreneurship", Babson College, London Business School, and Global Entrepreneurship Research Consortium (GERA).

Baltrušaitytė-Axelson J., A. Sauka and F. Welter (2008), "Panel Study of Entrepreneurial Dynamics Latvia Report", TeliaSonera Institute, draft.

Bosma, N., K. Jones, E. Autio and J. Levie (2008), "Global Entrepreneurship Monitor 2007 Executive Report", Babson College, London Business School, and Global Entrepreneurship Research Consortium (GERA).

Dombrovsky, V., M. Chandler and K. Krēsliņš (2006), "Global Entrepreneurship Monitor 2005 Latvia Report", TeliaSonera Institute, BICEPS, SSE Riga.

Dombrovsky, V., O. Rastrigina and A. Jakobsons (2007), "Global Entrepreneurship Monitor 2006 Latvia Report", TeliaSonera Institute, BICEPS, SSE Riga.

European Commission (2008), "European Innovation Scoreboard 2007. Comparative Analysis of Innovation Performance." PRO INNO EUROPE Paper No.6. (www.proinno-europe.eu).

Lazear, E. (2004), "Balanced Skills and Entrepreneurship", The American Economic Review, Vol. 94, No. 2.

Organization for Economic Cooperation and Development (2005), "Oslo Manual", European Commission, Eurostat.

Reynolds, P.D., N. Bosma, E. Autio, S. Hunt, N. DeBono, I. Servais, P. Lopez- Garcia and N. Chin (2005), "Global Entrepreneurship Monitor: Data Collection Design and Implementation 1998-2003", Small Business Economics 24: 205-231

TeliaSonera Institute

Strēlnieku iela 4a, Rīga, LV-1010, Latvia

Baltic International Centre for Economic Policy Studies

Strēlnieku iela 4a, Rīga, LV-1010, Latvia
www.biceps.org

Stockholm School of Economics in Riga

Strēlnieku iela 4a, Rīga, LV-1010, Latvia
www.sseriga.edu.lv